

Katja Sorjonen, Kirsi Autio, Sari Johansson (toim.)

B

Opiskelijat sosiaalialaa kehittämässä

-sosiologiopiskelijoiden
kehittämistöiden tuloksia

Opiskelijat sosiaalialaa kehittämässä

- sosionomiopiskelijoiden
kehittämistöiden tuloksia

Katja Sorjonen, Kirsi Autio, Sari Johansson (toim.)

Julkaisusarja:

B, Oppimateriaaleja ja kokoomateoksia: 74

Toimittajat:

Katja Sorjonen, Karelia-ammattikorkeakoulu
Kirsi Autio, Karelia-ammattikorkeakoulu
Sari Johansson, Karelia-ammattikorkeakoulu

Taitto:

Pasi Tikka, Osuuskunta Mekastamo

© Tekijät ja Karelia-ammattikorkeakoulu

Tämä julkaisu on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiMuutoksia 2.0 Kansainvälinen -lisenssillä.

ISBN 978-952-275-342-7

ISSN- L 2323-6876

ISSN 2323-6876

Karelia-ammattikorkeakoulu

Joensuu

julkaisut@karelia.fi

Sisällys

ESIPUHE	5
KOHTI ITSENÄISEMPÄÄ ELÄMÄÄ – ONNISTUNEEN ASUMISMUODON MERKITYS KEHITYSVAMMAISEN ELÄMÄSSÄ	7
Aija Leskinen & Anne Savolainen	
ASIAKKAAN MERKITYS PALVELUJEN KEHITTÄMISESSÄ	12
Laura Oksman	
KYSELY MIESTEN AVUN HAKEMISEN ESTEISTÄ	16
Assi Lavikainen & Jonna Taalikka	
”VASTUU, PERHE JA ROOLIMALLI” – ISÄN TUKEMINEN VAUVA–ARJESSA	21
Mirjam Ikonen ja Riina Pietarinen	
VANHEMMAN JA VAUVAN VARHAISEN VUOROVAIKUTUKSEN TUKEMINEN PERHEKRIISYYSKÖSSÄ	26
Marjo Pitkänen	
KUNTA JA KOLMAS SEKTORI YHDESSÄ PERHEIDEN TUKENA	32
Minna Mutanen	
TANSSI ON TAIDETTA JA TASA-ARVOA – INKLUSIIVISEN TANSSIN MENETELMÄ ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVILLE	37
Anna Venäläinen	
SOSIAALISTEN SUHTEIDEN TUKEMINEN MIELENTERVEYSKUNTOUTUJIIEN PALVELUASUMISEN YKSIKÖSSÄ	42
Saara Arvela	
YHDESSÄ IKÄIHMISTEN YKSINÄISYYTTÄ LIEVITTÄMÄÄN	47
Sari Punto	
LASTENSUOJELUA KUMMITOIMINNAN AVULLA KENIASSA	52
Katja Honkonen & Jonna Martikainen	

Esipuhe

Tämä artikkelikokoelma on tehty tuomaan näkyväksi Karelia-ammattikorkeakoulun sosionomikoulutuksen opiskelijoiden hienoa ja mittavaa kehittämistyötä, jota opiskelijat tekevät opintojensa loppuvaiheessa syventävässä harjoittelussa. Syventävän harjoittelun yleisenä tavoitteena on oppia työelämä- ja asiakaslähtöisesti suunnittelemaan ja toteuttamaan sosiaalialan kehittämistyötä.

Tämä artikkelikokoelma valottaa sitä, kuinka moninaisissa paikoissa sosionomiopiskelijoiden syventävä harjoittelu voi toteutua, ja kuinka monimuotoisia kehittämisen kohteet voivat olla. Julkaisun artikkelien kirjoittajina toimivat Karelia-amk:n sosionomikoulutuksen opiskelijat. He ovat laatineet artikkelit osana sosionomiopintojen syventävää harjoittelua harjoittellessaan kehittämistyöstä tiedottamista.

Sosiaalialan työn yksi tärkeimmistä periaatteista on asiakkaan ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Tätä näkökulmaa tuovat esiin **Anne Savolainen** ja **Aija Leskinen** artikkelissaan ”Kohti itsenäisempää elämää – Onnistuneen asumismuodon merkitys kehitysvammaisten elämässä”. He perehtyivät teemaan omassa kehittämissarjoittelussaan ja vahvistivat kehittämisellään vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia vaikuttaa oman elämänsä valintoihin.

Asiakkaan osallisuuden vahvistamista pohtii myös **Laura Oksman** artikkelissaan ”Asiakkaan merkitys palvelujen kehittämisessä”. Hänen harjoittelunsa tapahtui mielenterveysasiakkaiden tuetun asumisen yksikössä, jossa hän asukkaat osallistaen kehitti asumisyksikön asiakaspalautettalomaketta. Kehittämissyö mahdollisti asukkailla saada näkyväksi heille merkityksellisiä kohteita asumisen arvioinnissa.

Opiskelijoiden syventävä harjoittelu voi tarjota harjoittelupaikoille myös pidempikeskustöistä kehittämistyötä. **Assi Lavikainen** ja **Jonna Taalikka** kuvaavat artikkelissaan ”Kysely miesten avun hakemisen esteistä”, kuinka he aikaansaivat kehittämissarjoittelun yhdistämällä kaksi peräkkäin toteutunutta harjoitteluaan. Kahden harjoittelun yhdistäminen jatkumoksi vaatii opiskelijoiden välistä kommunikaatiota, mutta ennen kaikkea harjoittelupaikan visiota ja suunnitelmaa siitä, mitä kehittämissellä tavoitellaan ja kuinka kehittäminen jatkuu opiskelijoiden välillä. Opiskelijat selvittivät kehittämissyössään syitä miesten vähäiselle keskusteluapuun hakeutumiselle sekä ideoivat toimenpiteitä avun hakemisen kynnyksen madaltamiseksi.

Miesten näkökulmaa nostavat esiin myös **Mirjam Ikonen** ja **Riina Pietarinen** artikkelissaan ”Vastuu, perhe ja roolimalli – isän tukeminen vauva-arjessa”. He havaitsivat osana Kostamokoti Oy:lle tekemäänsä kehittämissyötä, että isien kohdalla tarvitaan erilaisia tukikeinoja äiteihin verrattuna. Heidän kehittämissyönään syntyi Kostamokodille uusi työkalu vanhemmuuden tukemiseen.

Vanhemmuuden tukeminen oli keskiössä myös **Marjo Pitkäsen** harjoittelussa. Hän tuo esiin artikkelissaan ”Vanhemman ja vauvan varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen” sitä,

miten tärkeää roolia se näyttölee Perhekrisyksikön arjessa. Varhain annettu tuki kantaa lasta ja vanhempaa läpi elämän.

Lapsiperheiden varhaista tukemista tuo esiin myös **Minna Mutanen** "Kunta ja kolmas sektori yhdessä perheiden tukena" -artikkelissaan. Hänen harjoittelunsa kohdistui matalan kynnyksen kohtaamispaikkatoiminnan kehittämiseen osana perhekeskustoimintaa. Kohtaamispaikat ovat paikkoja, joissa voi konkretisoitua se kaikki yhteisöllisyys ja tuki, jota järjestöt, kunnat ja julkisen sote-toimijat voivat tarjota paikkakunnan lapsille ja perheille.

Sosiaalialan harjoittelupaikkojen kehittämisen tarpeet kohdistuvat usein uusien työvälineiden ja menetelmien kehittämiseen. **Anna Venäläinen** oli harjoittelussa kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminnassa, jossa hänen kehittämisensä tavoitteeksi nousi asiakkaiden osallisuuden ja tasa-arvon vahvistaminen tanssi-improvisaation ja inklusiivisen tanssin menetelmillä. Hänen kokemuksistaan sosiaali- ja kulttuurialan yhdistämisestä voi lukea artikkelista "Tanssi on taidetta ja tasa-arvoa – inklusiivisen tanssin menetelmä eriyttä tukea tarvitseville".

Saara Arvela tuo esiin artikkelissaan "Sosiaalisten suhteiden tukeminen mielenterveyskuntoutujien palveluasumisen yksikössä", kuinka vaihtoehtoisten yhteydenpitokanavien kautta voidaan vahvistaa asukkaiden ja läheisten välisiä sosiaalisia suhteita. Hän kuvaa prosessia, jossa uuden laitteen ja välineen käyttöönotto alkaa pienin askelin lyhyistä yhteisistä kokeiluista ja etenee kohti itsenäisempää käyttöä.

Sari Punto tarttui ajankohtaiseen haasteeseen ikäihmisten yksinäisyyden lievittämistä toimiessaan harjoittelussa Lieksan Tukipiste ry:llä. Hän kuvaa artikkelissaan "Yhdessä ikäihmisten yksinäisyyttä lievittämään" Lieksassa käyttöönotettua Ikäinstituutin Yhdessä kotikulmilla® -toimintaa, jonka avulla osallisuutta ja yhteisöllisyyttä voidaan vahvistaa aktiivimalla taloyhtiöitä mukaan toimintaan.

Sosionomiopintojen syventävä harjoittelu tarjoaa mahdollisuuden myös kansainvälistymiseen ja harjoitteluun ulkomailla. **Katja Honkonen** ja **Jonna Martikainen** matkustivat kehittämistyöhön Kenian Makongeniin. He kuvaavat kokemuksiaan ja kehittämistyötään artikkelissaan "Lastensuojelua kummitoiminnan avulla Keniassa". Kummitoiminnassa kehitysyhteistyö konkretisoituu lapsen ja kummin välille. Opiskelijoiden kehittämistyö kohdentui sujuvoittamaan lapsen ja kummin välistä yhteyttä ja kohdentamaan annettavaa tukea paremmin lapsen tarpeita vastaavaksi.

Opiskelujen aikana omaksuttu kehittävä asenne mahdollistaa sosiaalialan muutoksen ajassa. Kehittämisorientaatio ylläpitää uteliaisuutta alaa ja sen ilmiöitä kohtaan, tukee kriittisen ja reflektiivisen työtteen toteutumista ja harjaannuttaa osallisuuden edistämiseen käytännössä. Kaikki tämä tukee sosiaalialan proaktiivista muutostyötä ihmisten hyvinvointia tukevien palvelujen ja käytäntöjen kehittämisessä.

Kiitokset opiskelijoille itsensä pistämisestä likoon, kehittämisprosesseista nousseiden ajatusten kokoamisesta ja niiden jakamisesta artikkelien muodossa.

Syventävän harjoittelun ohjaavat opettajat
Katja Sorjonen & Kirsi Autio

Kohti itsenäisempää elämää – Onnistuneen asumismuodon merkitys kehitysvammaisen elämässä

Aija Leskinen & Anne Savolainen

Kirjallisuuteen sekä työelämäkokemuksiimme perustuen, olemme artikkelissa nostaneet esiin vammaisten henkilöiden omien tarpeiden mukaisen asumismuodon löytymisen sekä sen kehittämisen suuntaan, jossa henkilö voi olla oman elämänsä yhdenvertainen toimija. Asumisen kehittämisen perustana ovat vammaisten ihmisten oikeuksien YK:n yleissopimuksen linjaavat ihmisoikeudet (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016). Kehittämistyön selvityksessä nousee esiin oikean asumismuodon löytäminen, jotta henkilö kykenee asumaan oikein kohdennetun tuen avulla mahdollisimman oman näköistä elämää. Kehittämistyömme tavoitteena oli kartoittaa kehitysvammaisten asumisen arvioinnin prosessia ja epäkohtia ja nostaa esiin ehdotuksia prosessin kehittämiseksi.

Uuden elämän kynnyksellä

Nykyisin kehitysvammaisuuskin nähdään vammaisuuden yhtenä muotona. Ratkaisevaa ei ole diagnoosi, vaan se kuinka ihminen itse määrittelee henkilökohtaisen avuntarpeensa. Kehitysvammaisten palveluiden suunta on siis enemmän kohti kaikille tarkoitettuja palveluja, tarvittaessa soveltaen. (Harjajärvi 2015, 18.) Vammaispalvelulain uudistumisen (STM 2021) myötä on tarkoitus yhdistää vammaispalvelulaki (380/1987) sekä kehitysvammalaki (519/1977) uudeksi erityislaiksi, joka koskettaa kaikkia vammaisia. Lain päätarkoituksena on edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaista toimijuutta sekä turvata vammaisten henkilöiden palveluiden saatavuus. Uuden lainsäädännön tavoitteena on, että palvelut räätälöidään yksilöllisesti. (Autio & Niemelä 2017, 280, 287.)

Kun me itse olemme omassa elämässämme uuden vaiheen äärellä, meille on itsestään selvyyttä, kuinka haluamme asua ja elää. Voimme määrittää asuinpaikkakuntamme, sekä sen, millaisessa asumismuodossa haluamme elää. Voimme itsenäisesti tehdä omia valintojamme, eikä meidän tarvitse miettiä, pystymmekö elämään omien valintojemme kanssa. Samaan aikaan meidän tulisi tiedostaa erityistä tukea tarvitsevien ihmisten kohdalla, toteutuuko heidän omannäköisensä elämä. Voivatko he valita asuinympäristönsä sekä sen, kuinka he asuvat?

Moniammatillisen yhteistyön merkitys

Sosiaalialalla työskentelevän henkilön on kunnioitettava ja edistettävä asiakkaansa ihmisoikeuksia. Ammattihenkilön on perehdyttävä asiakkaansa elämäntilanteeseen yksilöllisesti, vahvistaen hänen mahdollisuuksiaan vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin ratkaisuihin. Saman aikaisesti tuetaan asiakasta ottamaan vastuuta omista teoista ja valinnoista sekä yleensäkin omasta elämästään. (Kananoja 2017, 175.)

Koska jokainen ihminen on erilainen, omine tarpeineen sekä tavoitteineen, on oikean asumismuodon löytäminen merkityksellistä. Kehittämistyömme selvitys muotoutui vammaispalveluiden tarpeesta selventää asumismuodon löytymiseen liittyviä kohtia nimikkeiden monimuotoisuuden kautta. Vammaispalveluiden asumispalveluissa puhutaan arvioivasta asumisesta sekä arvioivasta asumisvalmennuksesta. Näiden termien erottaminen sekä toteutuksien selventäminen onkin äärimmäisen tärkeää, jotta oikein kohdennettu tuen tarve tulisi kokonaisvaltaisesti huomioituksi.

On tärkeää huomioida eri toimintaympäristöt, jotka koskettavat vammaisen ihmisen elämää. Sosiaaliohjaus rakentaa asiakkaalle kokonaisvaltaiset palvelut sekä tarvittavat tukitoimet, sekä vammaispalveluiden asumisyksiköt ovat tuomassa asumiseen liittyviä palveluita. Asumisyksiköissä toteutetaan asumisen taitojen kartoittamista erilisillä asumisen jaksoilla. Tätä toteutetaan muun ohjaustyön ohella, vakituisten asukkaiden lisäksi. Erityisoppilaitokset, kuten Ammattiopisto Luovi, ovat vahvana toimijana erityisesti nuorten erityistä tukea tarvitsevien kohdalla.

Selvitystyön tavoitteena oli kartoittaa asumiseen liittyvien haasteiden osalta toimijoiden omat näkemykset. Tarkoituksena oli selventää yhteistyötä, jotta tiedon kulku olisi selkeää ja jokainen toimija olisi vammaisen ihmisen tukena, hänen tarvitsemallaan tavalla itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Selvitystyön aikana tehty benchmarkkaus antoi suuntaa muualla tehtävästä työstä. Invalidiliiton Validian asumispalveluiden sekä Aspa kotien internetsivuilla on kerrottu selkeästi heidän tavastaan löytää sopiva asumismuoto vammaiselle henkilölle. Dialogisilla keskusteluilla kehittämissuunnitelmaan osallistettiin mukaan henkilöitä, jotka ovat vahvasti mukana asumiseen liittyvissä kysymyksissä. Toimijoille lähetetyt kyselyt auttoivat kohdentamaan niitä epäkohtia, joita asumiseen liittyy.

Asumisen tarpeiden selvittämisen lähtökohdat

Perustan asiakaslähtöiselle työskentelylle luo palvelusuunnitelman tekeminen, jossa otetaan huomioon asiakkaan mielipide ja näkemys omista palveluiden tarpeista. Lisäksi selvitetään läheisten ja ammattihenkilöstön näkemys asiakkaan tarpeista. Palveluntarpeen arvioinnin ja palvelusuunnitelman tarkoitus on tunnistaa tilanteet, joissa asiakas tarvitsee tukea ja apua. (Kontio 2018, 53.) Tuettu päätöksenteko ja yksilökeskeinen suunnittelu mahdollistavat henkilölle omannäköisen elämän (mm. Narumo 2019, 26 ja Vernerinet 2014). Yksilökeskeisen suunnittelun työvälineiden avulla voidaan valmistautua ennakkoon esimerkiksi palvelusuunnitelman kokoamiseen. Ennakoivaltautumisen merkitys koros-

tuu etenkin kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla, koska mielipiteiden ilmaiseminen voi olla hankalaa palvelusuunnitelma kokouksen aikana. (Vernerinet 2014)

Työntekijän tehtävänä on antaa tietoa ja vahvistaa asiakkaan osallisuutta siten, että hän voi muodostaa oman mielipiteensä sekä tehdä päätöksiä itseään koskien mahdolliset uhat ja mahdollisuudet huomioiden. Asiakkaalle on tehtävä näkyväksi kaikki elämään liittyvät yksilölliset tekijät kuten perheen, ystävien ja saatavien palveluiden vaikutus. (Talentia 2017, 16–19.) Työntekijä voi vahvistaa osallisuuden kokemusta kohtelemalla asiakasta tasavertaisesti sekä kunnioittavasti. Dialoginen vuorovaikutus mahdollistaa molempien mielipiteiden esiin tuomisen ja tämän myötä yhteisen ymmärryksen syntymisen. Ympäristöllä on suuri merkitys kehitysvammaisen henkilön osallisuuden kokemuksessa. Dialogisuutta tarvitaan myös toimiessa moniammatillisesti.

Asiakkaan ja työntekijän yhteistyö on parhaimmillaan merkityksellinen, luottamuksellinen sekä voimaannuttava suhde. Hyvässä yhteistyösuhhteessa asiakkaalle välittyy usko asiakkaan omiin vahvuuksiin ja ihmisarvon kunnioittamiseen, jolloin edellytykset positiiviseen muutokseen ovat olemassa. (Kananaja 2017, 185.)

Johtopäätökset

Selvitystyö antoi näkemystä käytännössä tapahtuvan asiakkaan asumisen taitojen kartoittamistyön haasteellisuudesta. Suurimpana haasteena käytännön toteuttamisessa nähdään se, ettei yksiköissä ole tarpeellisia resursseja, jotta asiakkaan taitojen kartoittaminen onnistuisi kokonaisvaltaisesti sekä tavoitteiden mukaisesti. Resurssien riittävyys aiheuttaa henkilökunnassa huolta myös vakituisten asukkaiden tukemisessa ja heille ajan antamisessa silloin, kun kartoittamisjaksoja toteutetaan osana asumisyksikön toimintaa.

Selvitystyön tuloksissa nousi esille läheisten merkitys yhteistyössä. Joskus tosin koetaan, etteivät läheisten näkemykset kohtaa ammattilaisten ja asiakkaan näkemysten kanssa. Läheiset kuitenkin tarvitaan yhteistyöhön mukaan, koska usein asiakkaan mielipiteen on huomattu olevan riippuvainen läheisen mielipiteestä.

Eettinen näkökulma nousee vahvasti esiin uuden vammaislaainsäädännön myötä. Lain-säädännön tavoitteena onkin taata jokaiselle räätälöityjä yksilöllisiä palveluita, ja tätä kautta löytää jokaiselle hänen tarpeitaan ja toiveitaan vastaava asumismuoto. Kehitysvammaaliitto on ollut vahvasti kehittämässä asumiseen liittyviä kysymyksiä. Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta KVANK, on laatinut laatukriteerit asumisen arviointiin ja kehittämiseen. Lähtökohtana on mahdollistaa asuminen normaalissa asumisympäristössä siten, että henkilö voi valita asumismuotonsa. (Verner 2018.)

Tulevaisuudessa yhdeksi tärkeäksi elementiksi muodostuu henkilökohtainen budjetointi, jota on kokeiltu erilaisissa hankkeissa ympäri Suomea. Henkilökohtaisen budjetoinnin tarkoituksena on lisätä henkilön omaa roolia hänen omaan elämäänsä liittyen ja vahvistaa osallisuutta kokonaisvaltaisesti. Henkilökohtaisen budjetoinnin avulla henkilöllä olisi mahdollisuus saada itselleen sellaiset toimintakykyä edistävät palvelut, joita henkilö itse tarvitsee, ja hän voisi itse ne määrittellä. (THL 2021.)

Asumisen taitojen kartoittamisessa olisi tärkeää kiinnittää huomiota jo olemassa oleviin taitoihin, joiden kautta itsenäisemmän elämän sekä asumisen saavuttaminen olisi tarkoituksenmukaista. Tärkeitä itsenäisen elämän taitojen kannalta ovat sosiaaliset taidot ja rahan käytön taidot. Jos kyseessä on nuori, joka on asunut vanhempiensa kanssa, on hän saanut tarvitsemansa tuen heidän kauttaan. Nuorten opetellessa itsenäisempää elämää ei tule unohtaa hänen lähi-ihmisiään.

Antti Järvisen (2021) tutkielma ”Moniammatillinen yhteistyö sosiaalialan näkökulmasta” nosti esiin sosiaalityöntekijöiden ajatuksia. Haasteita moniammatillisessa yhteistyössä nähtiin tapaamisten järjestämisessä sekä yhteyden saamisessa tarpeellisiin yhteistyökumppaneihin, joka voi viivästyttää asiakkaan asioiden hoitamista. Haasteeksi nostettiin myös vastuun- ja työnjako, epäselvyys siitä kenellä on kokonaisvastuu, ja kenellä mikään osa-alue on vastuullaan. Tähän liittyy vaikeus ”sisäistää toisensa osaamista”. Tutkielmas-sa nousi esiin esiin myös se, etteivät haasteet liity välttämättä eri ammattiryhmiin vaan riippuvat enemmän yksilöstä ja tämän tahtotilasta moniammatilliseen työotteeseen. (Järvinen 2021, 47.) Tämä näkökulma tuli myös meidän selvitystyössämme vahvasti esille. Yhteistyön merkitys sekä tiedottamisen tärkeys nousevat esiin jokaiselta toimijalta. Toimissa moniammatillisesti asiakkaan hyväksi, tulisi toimijoilla olla yhteinen näkemys henkilön tarpeista. Esiin nousi myös palveluiden joustavuus asiakkaan näkökulmasta. Uusien palveluiden kehittämisessä olisi syytä poistaa raja-aitoja eri toimijoiden välillä sekä tiivistää yhteistyötä. Palveluiden joustavuus sekä yhteistyön kehittäminen ovatkin tarpeellisia, ei vain yksikkötasolla, vaan myös organisaation sisällä.

Lähteet

Aspa-koti. Asumisvalmennus.

<https://www.aspa.fi/muut-palvelut/asumisvalmennus/#aaa6756e>. 8.9.2021.

Autio, A. & Niemelä, M. 2017. Vammaisuus ja sosiaalityö. Teoksessa Sosiaalityön käsikirja. (Toim.) Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. 4. uudistettu painos. Helsinki: Tietosanoma Oy. 273–289.

Harjajärvi, M. 2015. Palveluiden uudet tuulet. Onnistuneita valintoja yhdessä kokemusasiantuntijoiden kanssa. Onnistuneita valintoja-hankkeen loppuraportti. (Toim.) Harjajärvi, M. Kehitysvammaliiton selvityksiä 10. 15–22. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Järvinen, A. 2021. Moniammatillinen yhteistyö sosiaalityön näkökulmasta. Pro gradu- tutkielma. Itä- Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Sosiaalityön oppiaine. [https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/24431/16124209001440673342.pdf?seq\(uence=-1](https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/24431/16124209001440673342.pdf?seq(uence=-1). 8.9.2021.

Kananoja, A. 2017. Asiakaskohtainen sosiaalityö eri elämänvaiheissa. Teoksessa Sosiaalityön käsikirja. (Toim.) Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. 4. uudistettu painos. Helsinki: Tietosanoma Oy. 173–198.

Kontio, A. 2018. Yksilön itsemääräämisoikeus vammaispalvelulain mukaisessa palvelutarpeen arvioinnissa. Lapin yliopisto. Julkisoikeus. Pro gradu tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201806121232>. 13.9.2021.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>. 10.11.2021.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>. 10.11.2021.

Narumo, U. 2019. Kuka täällä määrää? Henkilökunnan näkemyksiä itsemääräämisoikeudesta kehitysvammaisille henkilöille tarkoitettussa tehostetussa palveluasumisessa. Lapin yliopisto. Sosiaalityö. Pro gradu tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019091929039>.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2021. Vammaispalvelulain uudistus. <https://stm.fi/vammaispalvelulaki>. 10.11.2021.

Talentia 2017. Arki, arvot ja etiikka, sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>. 13.9.2021.

Terveyden- ja Hyvinvoinninlaitos. 2021. Vammaisten henkilöiden henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluhanke. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankeet/vammaisten-henkiloiden-henkilokohtaisen-budjetoinnin-kokeiluhanke>. 10.11.2021.

Validia. Arvioiva ja valmentava asuminen. <https://validia.fi/palvelut/arvioiva-ja-valmentava-asuminen>. 8.9.2021.

Vernereri. 2018. Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta. KVANK. Asumisen tekoja. Laatuksiteerit asumisen arviointiin ja kehittämiseen. <https://verneri.net/asumisen-tekoja/wp-content/uploads/2018/11/asumisen-laatuksiteerit-2018.pdf>.

Vernereri. 2014. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu. <https://verneri.net/yteis/yksilokeskeinen-elamansuunnittelu>. 10.11.2021.

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2. 10.11.2021.

Asiakkaan merkitys palvelujen kehittämisessä

Laura Oksman

Tämän artikkelin tavoitteena on jakaa tietoa asiakkaan merkityksestä palvelujen kehittäjänä. Avaan artikkelissa siihen kuuluvia käsitteitä kuten asiakasosallisuutta ja osallisuutta sekä sitä miten ne liittyvät palvelujen kehittämiseen. Kehittämistyön harjoittelun pohjalta pohdin asiakkaan merkitystä palvelujen kehittämisessä.

Johdanto

Tein sosionomiopintojeni syventävän harjoittelun tuetussa asumisyksikössä, joka on suunnattu mielenterveysasiakkaille osana kuntoutumista. Harjoitteluni tavoitteena oli luoda asiakkaille arviointilomake, jolla he arvioivat asumispalveluaan. Lomakkeen teossa osallistettiin asiakkaita nimeämään arvioitavia kohteita ja lopuksi muotoilemaan lomake asiakasystävällisemmäksi luettavuudeltaan.

Lain mukaan asumispalvelujen alla olevaa tuettua asumista on järjestettävä henkilöille, jotka tarvitsevat tukea asumisessa tai sen järjestämisessä (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 21§). Harjoittelupaikassani yksikön tärkeänä toimintaperiaatteena toimii sosiaalinen kuntoutus. Sosiaalinen kuntoutus määritellään sosiaalihuoltolaissa siten, että sosiaalityön tai sosiaaliohjauksen keinoin on järjestettävä henkilölle tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, osallisuuden edistämiseksi ja syrjäytymisen torjumiseksi. Toimenpiteisiin kuuluu muun muassa sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen, ryhmätoiminta ja tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin kuuluvat sosiaaliseen kuntoutukseen. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 17§.) Tukiasumisessa yhteisöllisyyden tunnetta sekä vuorovaikutussuhteiden edistämistä tapahtuu päivittäisissä ryhmätoiminnoissa yhdessä olemisellä ja tekemisellä.

Asiakaslähtöinen palvelujen kehittäminen edellyttää osallisuutta ja sen edistämistä

Asiakkaiden osallistuessa palvelun arviointiin palvelua voidaan kehittää paremmaksi ja asiakaslähtöisemmäksi. Asiakaslähtöisyyttä on ottaa asiakas mukaan arvioimaan ja

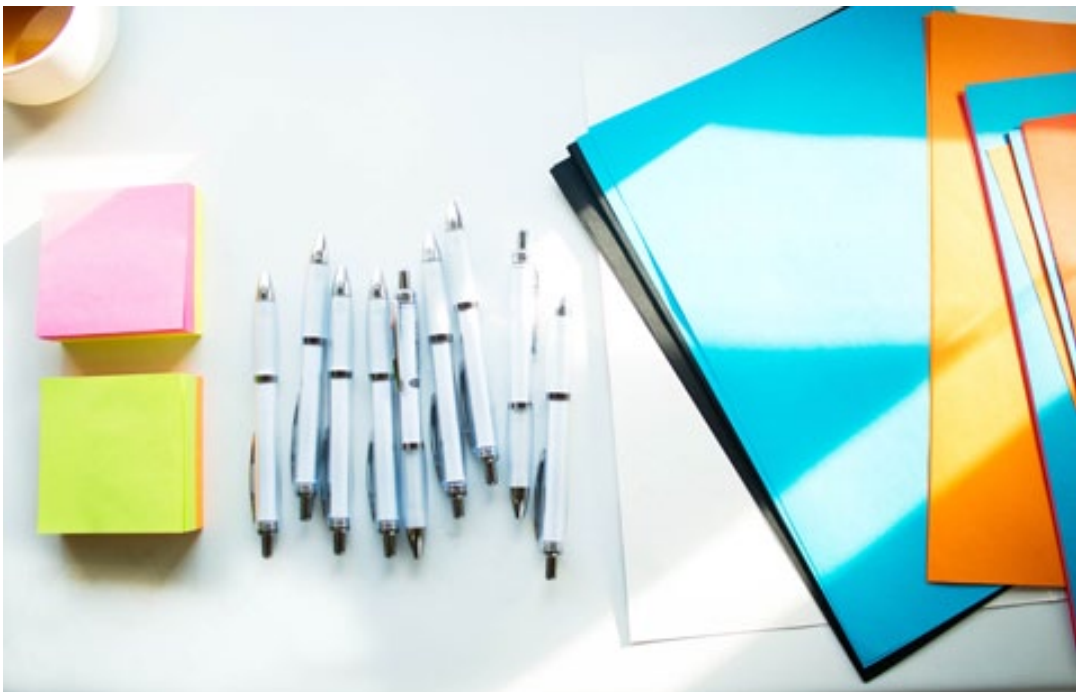
kehittämään sitä ympäristöä, jossa hän toimii. Osallistuminen ja vaikuttaminen palveluun on käyttäjän oikeus, ja palvelunjärjestäjien velvollisuus on edistää osallistumista (THL 2019a).

Osallisuus tarkoittaa yksilön oikeuttaa osallistua yhteiskunnan ja elinympäristön kehittämiseen. Osallisuudesta säädetään perustuslaissa (731/1999) ja kuntalaissa (410/2015). Asukkaiden, asiakkaiden ja potilaiden oikeudesta osallistumiseen säädetään lisäksi kolmessa muussa laissa; sosiaalihuoltolaissa (1301/2014), laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) ja laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992). Osallisuus on vuorovaikutteista ja osallistuminen mahdollistaa osallisuuden kokemuksen. (THL 2019b.)

Asiakasosallisuus-käsitteen voi jakaa kahteen eri luokkaan, asiakkaan osallistumiseen tai asiakasosallisuuteen, jolloin asiakkaan rooli käsitteessä muuttuu. Teoriaan pohjautuvissa tutkimuksissa osallisuuden käsite on laajempi merkitykseltään kuin osallistumisen käsite, osallistuminen on siis osa osallisuutta. Ero näissä kahdessa käsitteessä on se, kuinka paljon asiakas itse osallistuu päätöksentekoon. (Leemann & Hämäläinen 2015, 2.)

Suomessa ja kansainvälisissä sopimuksissa, laatusuosituksissa, suunnitelmissa, ohjelmissa ja strategioissa pyritään hyödyntämään asiakasosallisuutta kehittäessä palveluja. Vuonna 2015 voimaan tullessa sosiaalihuoltolaissa korostetaan vielä enemmän asiakaslähtöisyyttä ja asiakasosallisuutta palveluissa. Asiakasosallisuutta voi pitää sekä tavoitteena, että keinona palvelun kehittämisessä. Tavoitteena se lisää eettisyyttä ja keinona taas parantaa palveluiden laatua. Työelämäosallisuutta edistävissä palveluissa pyritään lisäämään asiakasosallisuutta siten, että asiakkaalla on mahdollisuus vaikuttaa palvelusuunnitelmaansa, jolla on merkitystä tulokseen. Kun asiakasosallisuutta lisätään, voidaan vastata entistä paremmin palveluntarpeisiin, jotka ovat muuttuneet väestörakenteen muutosten, muuttoliikenteen ja yksilön tarpeiden vuoksi. (Leemann & Hämäläinen 2015, 4 & 6.)

Sosiaalihuollon asiakkailla voi olla negatiivisia asenteita ammattilaisia kohtaan. Nämä asenteet voivat heikentää kehittämisen onnistumista. Asiakkaiden sitoutuminen kehittämiseen voi riippua myös toiminnan palkitsevuudesta. Sote-organisaatioiden ammattilaiset ja

toimintakulttuuri vaikuttavat olevan kuitenkin asiakkaiden osallistamisen onnistumisessa suurin ongelma. Jos asiakkaiden kokemustiedon hyödynnettävyyttä ja osallistamisen tavoitetta ei ymmärretä, voi sitoutuminen työyhteisön puolelta olla vaikeaa. Myös asiakkaiden kanssa käytävän dialogin merkitys palveluiden edistämisessä voidaan unohtaa. Asiakkaiden aktivointi kehittämiseen vaatii työntekijöiltä aikaa ryhmätyöskentelylle ja vuorovaikutteiselle dialogille. Vastuunjako ammattilaisten kesken on edellytys kehittämiselle, koska palveluiden kehittäminen ei ole itseohjautuva prosessi. (Häyhtiö 2017, 16 & 17.)

Asiakaslähtöinen arviointi

Asiakaslähtöisyys arvioinnissa tarkoittaa asiakkaiden mukaan ottamista arvioinnin suunnitteluun ja sen suuntaamista asiakkaiden tarpeiden selvittämiseen. Osallistaminen ja asiakkaiden näkemysten tunnistaminen ja tunteminen, sekä asiakkaiden itse tekemä arviointi johtaa hyviin tuloksiin. Arviointeja tuotetaan, jotta saadaan asiakaslähtöisiä palveluita. Asiakaslähtöisyys linkittyy lisäksi laatujohtamiseen, jonka perusta on asiakkaan tyytyväisyys palveluun. (Lindberg 2013, 14.)

Arvioinnilla on aina jokin tarve ja tavoite. Kun tarpeet ovat selkeästi määritelty, tiedetään, millaista tietoa pitää hankkia, jotta tarpeita voidaan arvioida. Arvioinnin kohde voi olla vaikkapa yksittäinen toiminta tai jokin tietty menetelmä. Tärkeää on myös miettiä, millainen tieto tuo esiin tavoitteissa määritellyt tarpeet. Määrittely johtaa arviointimenetelmän valintaan, minkä kautta saadaan paras tulos arvioinnin tekoon. Jotta arviointi olisi hyvin loppuun viety, on hyvä miettiä, miten tuloksia ja kerättyä tietoa hyödynnetään arvioinnin jälkeen. Tietoa on hyvä levittää sekä ottaa käyttöön, jotta kehitetyt kohteet ja toiminnot olisivat pysyviä. (Kivipelto 2012, 15–17.)

Kehittämistyöni pohjalta pohdin asiakkaan osallistamista palvelun kehittämiseen arvioimalla käyttämänsä palvelua. Arviointi voi olla yksi vaihe palvelun kehittämisessä. Asukkaat ovat palvelun käyttäjinä sen parhaimpia asiantuntijoita, ja heidän tietämystään on syytä hyödyntää, kun halutaan tietoa palvelun toimivuudesta. Asiakkaita voi myös osallistaa arviointikohteiden määrittelyyn, sillä asuessa esimerkiksi asumispalvelujen piirissä, toimii asiakas tässä ympäristössä usein arkielämästään suuren ajan. Arviointilomaketta tehdessä huomioitiin asiakaslähtöisyyttä siten, että asiakkaita osallistettiin lukemaan tiedot läpi ja pohtimaan, onko teksti kielellisesti ymmärrettävää. Jotta asiakaslähtöisyys toteutuu, on hyvä huomioida tekstin luettavuus ja ymmärrettävyys. Palautteen kerääminen on tiedonhankintaa, jonka avulla voidaan suunnitella kehittämiskohteita palvelun parantamiseksi.

Pohdinta

Asiakasosallisuus palvelun kehittämisessä tuo palveluita entistä enemmän asiakaslähtöisemmäksi. Mahdollisuus vaikuttaa käyttämänsä palveluun liittyy myös itsemääräämisoikeuteen. Hyvin tehty kehittäminen palvelee siis tätä oikeutta. Osallisuutta tulisi myös pohdita siltä kannalta, toteutuuko se, jos motivaatiota vaikuttaa asioihin ei ole. On myös syytä miettiä miten osallisuuden saisi toteutumaan jokaisen kohdalla. Haasteita voi tulla joissain asiakasryhmissä siinä, kuinka paljon asiakkaita saa osallistettua kehittämiseen mukaan. Joskus asiakkaan on helpompaa tuoda omissa puheissa ilmi epäkohtia, mutta asioiden kehittämiseen ei lähdetä mukaan, kun siihen on tilaisuus. Motivointi työntekijöiden puolelta on tärkeä osa asiakasosallistavaa palvelun kehittämistä. Kun työyhteisössä on motivaatiota ja jaksamista perehtyä näihin asioihin, on asiakkaiden aktivointi ja mukaan ottaminen kehittämiseen tehokkaampaa. Työskentelemällä siten, että asiakkaan voimavaroja tuetaan, voidaan saada asiakas sille tasolle, jossa hänellä on jaksamista ja innostusta olla mukana kehittämässä omaa palveluaan.

Lähteet

Häyhtiö, T. 2017. Osallisuutta sote-palveluihin palvelumuotoilemalla? KAKS – Kunnallisan alan kehittämissäätiö. https://kaks.fi/wp-content/uploads/2017/05/osallisuutta-sote-palveluihin-palvelumuotoilemalla_toinenversio.pdf. 4.4.2021.

Kivipelto, M. 2012. Arvioinnin merkitys Kaste-ohjelman hankkeissa. Teoksessa Kivipelto, M., Larivaara, M., Andersson, S., Heinämäki, L., Jonsson, P-M., Kotiranta, T., & Vuorenmaa M. (toim.). Näkökulmia arviointiin. Kaste-ohjelman valtionavustushankkeet. Tampere: Juvenes Print. 13–19. 1.4.2021.

Leemann, L. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Asiakasosallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokra. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Asiakasosallisuus.pdf/6d5b8baf-d5e4-4618-add6-ca0b9a81f214. 4.4.2021.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>. 1.4.2021.

Soteuudistus. 2021. Palvelujen kehittäminen. <https://soteuudistus.fi/palvelujen-kehittaminen>. 5.4.2021.

THL 2019a. Asiakkaat ja osallisuus. <https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/palvelujen-tuottaminen/asiakkaat-ja-osallisuus>. 2.4.2021.

THL 2019b. Asukas- ja asiakasosallisuus. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/asukas-ja-asiakasosallisuus>. 5.4.2021.

Kysely miesten avun hakemisen esteistä

Assi Lavikainen & Jonna Taalikka

Miesprojektin nimellä kulkenut kehittämisprojekti venyi kahden opiskelijan peräkkäiseksi kehittämistyön harjoitteluksi, joiden yhteispituudeksi kertyi vuosi. Miesprojektin tarkoituksena oli lisätä miesasiakkaiden määrää Pohjois-Karjalan kriisikeskuksen palveluissa sekä tehdä kriisikeskusta palveluineen miehille helpommin lähestyttävämmäksi. Tavoitteinamme oli selvittää syitä miesten vähäisemmälle keskusteluapuun hakeutumiselle sekä toimenpideideoita avunhakemisen kynnyksen madaltamiseksi. Miesten avun hakemisen vähyyden on huomannut myös Mieli Ry, joka toteuttaa tällä hetkellä miehille suunnattua kyselyä avun hakemisen helpottamiseksi (Taskinen 2021).

Kehittämissuunnitelma Kriisikeskuksella koostui kolmesta osasta ja jakautui kahdelle opiskelijalle. Kehittämissuunnitelma koostui miehille suunnatun kyselyn luomisesta Webropol-ohjelmalla, tulosten analysoinnista ja esittelystä sekä työntekijöille suunnatusta toimenpideideoinnin työpajasta.

Kyselyn aineistossa merkittävimmiksi miesten avun hakemisen kynnykseksi nousi avun hakemiseen liitetty häpeä ja leimautuminen sekä palveluiden vaikea saatavuus. Kehittämissuunnitelman tuotoksina toteutettiin koulutuspäivä sekä työpaja, jossa työyhteisö ideoi toimenpiteitä kyselyaineistosta nousseisiin avun hakemisen kynnyksiin. Kehittämissuunnitelma Pohjois-Karjalan Kriisikeskuksella jatkuu miesten avun hakemisen helpottamiseksi.

Tarve kehittämiselle ja Pohjois-Karjalan Kriisikeskus

Kehittämissuunnitelman idea lähti Pohjois-Karjalan Kriisikeskuksen huomiosta miesasiakkuusprosentin alhaisuudesta. Vuonna 2020 Pohjois-Karjalan Kriisikeskus palveli 762 asiakasta, josta vain 30 % oli miehiä. Kehittämissuunnitelman pohjana toimi siis Kriisikeskuksen tarve selvittää syy alhaiselle miesprosentille ja palvelun kehittämiselle.

Pohjois-Karjalan Kriisikeskus tarjoaa järjestölähtöistä, matalankynnyksen kriisitukea, joka on maksutonta ja lyhytkestoista. Kriisikeskus tarjoaa kriisiapua vapaaehtoistyön, ammatillisen kriisityön, sekä erityisosaamisen keinoin. Kriisikeskuksen ammatillisen kriisityön työmenetelminä käytetään kriisivastaanottoa, videovälitteistä kriisityötä, puhelintukea ja neuvontaa. Pohjois-Karjalan Kriisikeskuksella työskentelee sosiaali- ja terveysalan am-

mattilaisia, sekä koulutettuja vapaaehtoisia tukihenkilöitä. (Pohjois-Karjalan mielenterveysseura kriisityön tukena ry 2020; Pohjois-Karjalan kriisikeskus 2021.)

Syitä avun hakemiselle

Miesten avun hakemisen haasteeksi on esitetty esimerkiksi maskuliinisuutta. Maskuliinisuudella, eli miehisyydellä tarkoitetaan miesten ominaisuuksien ideaalia ja käyttäytymistä luonnehtivana normina. Se ei ole niinkään todellisuudesta peilautuva kuva miehestä. Se on enemmän odotus siitä, miten miehen tulisi toimia, eli miehisyyden kriteeri. Kriteereiksi voidaan katsoa esimerkiksi kilpailuhalu, itsekontrolli, rationaalisuus, aggressiivisuus, itenäisyys, aktiivisuus ja voimakkuus. Miehisyyden kriteerit nähdään naiseuden kriteereiden vastakohtana, näin ollen mies on kaikkea sitä mitä nainen ei ole. (Ojala & Pietilä 2021, 22.)

Malmi ja Erno (2012, 93) toteavat, että miesten yhteiskunnallinen rooli on työntekeminen, joka näyttäytyy pitkinä työviikkoina ja keskimääräisten vaarallisempien töiden tekemisenä. Näin ollen työperäiset uupumus- ja rasitussairaudet ja stressistä johtuvat sydänperäiset sairaudet ovat yleisiä miesten keskuudessa. Sen lisäksi on todettu, että miehet syrjäytyvät helpommin yhteiskunnasta, velkaantuminen on pahempaa, miesten itsemurhaluvut ovat korkeammat ja miehillä on heikompi asema vanhempana avioeron jälkeen. Myös työtaturmasta aiheutuneet kuolemat tapahtuvat useammin miehille kuin naisille. (Malmi & Erno 2012, 93.) Useassa hyvinvointitutkimuksessa näkyy erityisesti psykososiaalisten ongelmien kasaantuminen miehille (Peitsalo 2011; Vattulainen 2014, 19 mukaan).

Syiden etsimistä Mieskyselyllä

Pohjois-Karjalan Kriisikeskuksella oli siis tarve selvittää syitä miesten vähäiselle avunhakemiselle. Tätä päätettiin selvittää miehille suunnatulla kyselyllä, niin kutsutulla ”Mieskyselyllä”. Kyselyn pohjana toimivat Kriisikeskuksen työntekijöiden ajatukset avunhakemisen esteistä, joiden perusteella avunhakemisen esteiksi arveltiin maskuliinisuutta, puhumattomuuden perinnettä, yleistä keskustelukuluttuuria, häpeän ja pelon tunteita, tietämättömyyttä palveluista sekä negatiivisia mielikuvia ja kokemuksia palvelua kohtaan. Työntekijät pohivat myös työntekijän sukupuolen vaikutusta avunpiiriin hakeutumisessa. Tämän pohjalta luotiin kysely, jonka tarkoituksena oli saada tietoa miehiltä itseltään, mitä he ajattelevat avun hakemisen kynnyksistä ja esteistä. Miehille suunnattu ”Mieskysely” luotiin Webropol-ohjelmalla ja sitä levitettiin sosiaalisen median kautta. Kysely oli auki 11.–31.3.2021.

Opiskelijoiden kehittämistyöt yhdistyivät mieskyselyn tulosten analysoinnissa. Jonna Taalikka kartoitti työntekijöiden ajatuksia, joiden pohjalta hän laati kyselyn sekä analysoi kyselyn määrälliset vastaukset, kuten skaala- ja monivalintakysymykset. Jonnan analysoinnin tavoitteena oli saada konkreettiset vastaukset työntekijöiden olettamuksiin ja selvittää pitivätkö työntekijöiden ajatukset avun hakemisen esteistä paikkansa. Jonna kokosi määrälliset tulokset yhteen ja esitteli nämä työyhteisölle harjoittelun päätteeksi. Tuotoksena syntyi siis koulutusmateriaali työyhteisölle. Assi Lavikaisen kehittämistyö jatkui avointen kysymysten analysoinnilla tuloksiksi sekä kehittämistyön tuotosten kokoamisella yhdeksi kokonaisuudeksi. Hänen kehittämistyönsä tavoitteena oli nostaa aineistosta miesten tärkeimmät keskusteluavun hakemisen kynnykset työyhteisön toimenpideideoiden pohjaksi.

Mieskyselyn tulokset

Kyselyyn vastasi 562 vastaajaa ympäri Suomen. Suurin osa heistä oli 18–40-vuotiaita. Eniten vastaajia oli Uudeltamaalta ja seuraavaksi eniten Pohjois- ja Etelä-Karjalasta. Vastaajista 6 % kertoi hakeneensa apua Kriisikeskukselta. Vastanneista miehistä 43 % oli ollut

elämässään tilanteessa, jossa oli miettinyt avun hakemista, mutta ei ollut sitä hakenut. 9 % ei ollut koskaan kokenut tarvitsevansa keskusteluapua. Heistä vajaa puolet olivat kuitenkin hakeneet keskusteluapua jostain palvelusta. Yleisesti miehet hakivat apua työterveydestä ja terveyskeskuksesta ja lisäksi esimerkiksi opiskeluterveydenhuollosta ja yksityisiltä terapeuteilta. Kysyttäessä minkälaisessa ongelmassa miehet voisivat kuvitella hakevansa apua, masentuneisuuden ja ahdistuneisuuden oli valinnut n. 70 % vastaajista. Miehet olivat valmiita hakemaan apua myös perhe- ja parisuhdeongelmiin. Vähiten oltiin valmiita hakemaan apua väkivaltaan.

Avun hakemista vaikeuttaa häpeä ja stigma

Maskuliinisuus nähdään yhdeksi avun hakemisen esteeksi. Maskuliinin normistoon liitetään vahvasti itsenäisyys ja vahvuus, joka myös näyttäytyi tutkimus tuloksissa. Lähes puolet miehistä vastasi olevansa "jokseenkin samaa mieltä", kun väittämänä oli "Selviän ongelmistani itse". Johtavassa asemassa olevat kokivat useimmiten selviytyvänsä ongelmistaan itse, kun taas opiskelijoissa ja työttömissä oli eniten omasta selviytymisestä epävarmoja olevia.

Miehet eivät nähneet avun hakemista heikkoutena, sillä lähes 65 % oli tällaisen väittämän kanssa täysin eri mieltä. Avun hakemiseen liitettiin vahvoja tunteita, kuten häpeää ja pelkoa. Häpeä tuli esiin noin puolesta vastauksista. Pelko liitettiin vastauksissa esimerkiksi avunhakemisen seurauksiin tai tiedon leviämiseen. Häpeän ja pelon voi siis nähdä olevan avunhakemisen este monella miehellä. Avun hakeminen hävetti hieman useammin alle

30-vuotiaista kuin yli 30-vuotiaasta kyselyn perusteella. Tämä kyseinen tulos on myös nähtävissä avointen kysymysten vastauksissa, joissa eräs vastaaja kuvasi näin:

”Häpeä esti omalla kohdallani avunhakemisen vuosiksi”.

Palvelujen saatavuuden vaikeus

Aineiston tuloksista käy ilmi, että miehet pitävät palvelujen saatavuutta vaikeana ja saatavuuden parantamista avun hakemisen kynnystä madaltavana. Miehet kokivat palvelujärjestämisen monimutkaisuuden ja hitauden negatiivisesti avun hakemiseen. Terveys- ja hyvinvoinninlaitoksen (2018) tutkimuksen mukaan saatavuuden kehittäminen on tärkeää, sillä tutkimusten mukaan varhainen avun saaminen mielenterveys- ja päihdeongelmiin on erityisen tärkeää. Tietoisuuden lisääminen mielenterveydestä, mielenterveysongelmista ja tarjolla olevista palveluista vähentää myös häpeäleimaa. (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2018.) Tutkimus tuloksista nousi saatavuutta helpottavaksi tekijäksi mahdollisuus hakeutua palvelun piiriin eritavoin, ennakoitavuuden sekä kohtaamistilanteen liittyvät turvallisuuden tunnetta lisäävät tekijät.

Kuinka madaltaa miesten kynnystä avun hakemiseen?

Miesten avunhakemisen kynnystä voisi madaltaa laajemmalla tiedottamisella palveluista ja mielenterveyden haasteista. Tiedotuksen olisi tärkeä suuntautua erityisesti juuri miehille, ja sen avulla voisi normalisoida miesten mielenterveysongelmia esimerkiksi kertomalla niiden yleisyydestä. Pohjois-Karjalan Kriisikeskuksella onkin kehittänyt tiedotuskampanja, jonka tarkoituksena on lisätä miesten tietoisuutta miesten ongelmien yleisyydestä sekä normalisoida miesten avun hakemista.

Palvelumuotoilulla voidaan saada aikaa asiakaslähtöisempi palvelukokonaisuus, jossa huomioidaan asiakkaan tarpeet sekä hänen kulkemansa palvelupolku. Palvelumuotoilussa otetaan erityisesti huomioon asiakkaan palvelupolku ennen palveluun hakeutumista. Siihen on huomioitu asiakkaan itsenäinen perehtyminen tarjolla oleviin palveluihin. Palveluita voidaan parantaa esimerkiksi nettisivuja parantamalla, sekä lisäämällä palvelun läpinäkyvyyttä asiakkailleen. Ajatuksena on, että palveluita tehdään tutummaksi ja ennakoitavammaksi ennen palveluun hakeutumista. Sitä voidaan toteuttaa esimerkiksi luovin menetelmin.

Pohdinta

Kahden harjoittelun yhdistäminen takaa harjoittelupaikan kehittämislle pidempiaikaisen jatkumon, mutta haastetta tuo se, kuinka prosessin saa toimimaan jatkumona kahden opiskelijan välillä. Tärkeäksi teemaksi nousi kommunikointi. Tiedonsiirto opiskelijoiden välillä on arvokasta, ja tähän vaaditaan panostusta myös harjoitteluorganisaatiolta. Tärkeää olisi, että vaikka tekijä vaihtuu, samat asiat pysyvät keskiössä. Jos kehittämistyö jakautuu kahdelle opiskelijalle, se olisi hyvä huomioida jo alun perin esimerkiksi kehittämistyön kestossa, suunnittelussa ja työtuntien kirjauksessa.

Yhdessä kirjoitettu artikkeli toi lopulta yhteen harjoittelumme ja pääsimme yhdessä analysoimaan, pohtimaan ja jakamaan sekä kokemuksiamme että tutkimuksen tuloksia. Analysoimamme aineisto, eli mieskyselyn tulokset, oli laaja, ja se käsitteli kolmannen sektorin lisäksi yksityisen ja julkisen sektorin tarjoamat keskusteluavun palvelut.

Tutkimusta aiheesta on vielä vähän ja tarpeen tutkimukselle on huomannut myös Mieli Ry. Tulokset Mieli ry:n teettämässä tutkimuksessa ovat hyvin samansuuntaisia kuin ke-

hittämistyössämme. Avun hakemisen esteiksi mainittiin häpeä, opittu miehen malli sekä oman tilanteen vaikeuden vähättely. Myös palveluihin liittyviä esteitä mainittiin, esimerkiksi kokemukset kohtaamattomuudesta. (Taskinen 2021.) Jatkossa kokeilevasta kehittämisestä voisi olla hyötyä. Kokeilevalla kehittämisellä voitaisiin selvittää, minkälaiset mainoskampanjat miehiä tavoittavat ja millaiset palvelut miehet kokevat toimiviksi, olipa se sitten anonyymi chat tai kasvatusten tapahtuva dialoginen keskustelu tai kenties ryhmämuotoinen toiminnallinen ryhmä. Järjestäjänä voi olla niin yksityinen, kunnallinen kuin kolmas sektori. Tärkeää mielestämme olisi, että järjestöt osana palvelujärjestelmää näkyisivät entistä paremmin miehille.

Lähteet

Itäpuisto, M. 2011. Peliongelmaisen hoitoon hakeutumisen esteet. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117838> 19.5.2021.

Malmi, P. & Erno, J. 2012. Miehet ja tasa-arvopolitiikka. TEOKSESSA Jokinen, A. (Toim.) Mieskysymys – Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. 91-102. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201203011028>. 31.8.2021

Mankinen, H. 2019. Kun ei ilkeä hakea apua. Maatalousyrittäjien avun hakemisen esteet kriisin kohdatessa. Opinnäytetyö. Lapin YAMK. Sosiaali- terveys- ja liikunta-ala. Sairaanhoidajan koulutusohjelma. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019120223914> 21.1.2021.

Ojala, H. & Pietilä, I. 2012. Maskuliinisuuden hegemoniasta monenkirjaviin eroihin: Kriittisen miestutkimuksen avauksia vanhenemisen tutkimukseen. The institutional Repository on University on Tampere. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201706051804> 31.8.2021

Pohjois-Karjalan kriisikeskus, 2021. Tilastoja 2020. Powerpoint. Julkaisematon.

Pohjois-Karjalan mielenterveysseura kriisityön tukena Ry, 2020. Toiminta kertomus 1.1.-31.12.2020. Julkaisematon.

Suomen mielenterveys Ry, 2019. Kriisikeskustoiminnot, vuosi kirja 2019. <https://mieli.fi/fi/kriisikeskustoiminnot-vuosikirja-2019> 17.8.2019

Taskinen, H. 2021. "Masennus on hengenvaarallinen erityisesti miehille" – Kyselyn vastaukset kertovat, millaiset asiat estävät avun hakemisen. Mtvuutiset. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/masennus-on-hengenvaarallinen-erityisesti-miehille-kyselyn-vastaukset-kertovat-millaiset-asiat-estavat-avun-hakemisen/8285236> 14.11.2021

Vattulainen, P. 2014. "Ihan turhaa soittaa kellekkään viranomaiselle" – SUOMALAISTEN MIESTEN KOKEMUKSIA PARISUHDEVÄKIVALLASTA JA AVUN HAKEMISESTA. Opinnäytetyö. Ammattikorkeakoulu Karelia. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014052710464>. 31.8.2021

Viikka, H. 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä. Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Jyväskylä: PS-kustannus. Ellibslibrary. 28.10.2021

”Vastuu, perhe ja roolimalli” – Isän tukeminen vauva-arjessa

Mirjam Ikonen ja Riina Pietarinen

Vanhemmuus on lapsen varhaisin ja tärkein kehitysympäristö. Kaikkein keskeisin asia vanhempien tukemisessa on tiedon tarjoaminen, emotionaalinen tuki ja kannustaminen, ohjaaminen sekä motivoiminen lapsen hoitamiseen ja aitoon läsnäoloon. Läheiset, positiiviset ja tukevat ihmissuhteet vahvistavat vanhempien voimavaroja ja auttavat lapsen vanhempia jaksamaan, jonka kautta myös vanhempi-lapsi-kiintymyssuhteet lujittuvat. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Hyvinvoinninlaitos 2018a.) Vanhempien kanssa työskennellessä on tärkeää muistaa, että vanhemmuus voi olla itsessään stressitekijä etenkin niille henkilöille, joilla on jo ennestään vanhemmuuteen vaikuttavia riskitekijöitä. (Kataja, Nolvi, Karlsson & Karlsson 2020, 16.)

Teimme kehittämistyönä Kostamokodin perhekuntoutukseen työkansion, joka sisältää erilaisia harjoitteita perhekuntoutuksen asiakkaille. Kostamokoti tarjoaa päihdekuntoutusta naisille, miehille, pariskunnille, raskaana oleville sekä perheille. Kostamokodin perhekuntoutus on tarkoitettu niille perheille, jotka tarvitsevat tukea vanhemmuuteen. Perhekuntoutuksessa päihdekuntoutus ja vanhemmuuden tukeminen kulkevat käsikädessä. Kuntoutus on ympärivuorokautista ja kokonaisvaltaista päihdekuntoutusta. (Kostamokoti 2020a.) Työkansiomme teemat ovat vanhemmuus, eletty elämä, tulevaisuus ja ihmissuhteet. Tässä artikkelissa käsittelemme vanhemmuutta ja sen tukemista erityisesti isän näkökulmasta.

Vanhempi tarvitsee konkreettisia tukitoimia

Vanhemmuuden tukemisessa ja hoidon suunnittelussa on tärkeää huomioida, että ainoastaan psykososiaalinen hoito ei yksinään riitä. Vanhemmuuden tukemisessa työntekijän tulee tunnistaa vanhemman konkreettisia stressitekijöitä ja pyrkiä vähentämään niitä, jotta stressiä saataisiin kokonaisvaltaisesti helpotettua. Yksi keino lieventää vanhemman stressitekijöitä on elämänhallinnan ohjaus. Ohjaus voi sisältää esimerkiksi vanhemman ta-

loudellisen tilanteen selvittämistä, johon annetaan apua ja tukitoimia tarvittaessa. Vanhempien kanssa on tärkeää miettiä, mitkä asiat heidän elämässään aiheuttavat stressiä. Vanhemman kanssa voi pohtia esimerkiksi, että onko stressiin syyinä vanhemman omat mielenpäällä olevat asiat vai aiheuttaako stressiä vauvaan liittyvät asiat, kuten univaikeudet tai toistuva itkuisuus. Alusta asti on tärkeää miettiä, että mihin asioihin vanhempi voi itse vaikuttaa ja mihin asioihin hän tarvitsee ulkopuolista apua. (Korja & Takatupa 2020, 57.)

Vanhempien tarvitsema tuki voi liittyä esimerkiksi tunnetyöskentelyyn, tietoon, läsnäoloon tai parisuhteeseen. Joissain tilanteissa vanhemmille voi olla hyödyksi keskusteluapu psykologin, sosiaalityöntekijän tai muun ammattilaisen kanssa. Vanhempi pystyy keskustelun kautta käsittelemään omaa vanhemmuuttaan, kokemuksiaan ja lapsen hoitoon liittyviä huolia. Mikäli vanhempien kanssa työskentelevä huomaa, että keskusteluavulle olisi tarve, sitä tulee vanhemmalle tarjota. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2018a.) Vanhempien ihmissuhteita voidaan kartoittaa voimavaralähtöisillä menetelmillä. Yleisiä ammattilaisten käyttämiä menetelmiä ovat voimavaralähtöinen haastattelu ja voimavaramallit, joiden tarkoituksena on aktivoida vanhemmat keskustelemaan asioista, joista he eivät muuten välttämättä keskenään puhuisi. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2018b.)

Isällä on merkittävä rooli lapsen elämässä

Isän ollessa mukana lapsen elämässä, isällä on merkittävä rooli. Isän sitoutumisella ja vastuullisuudella on myönteisiä vaikutuksia lapsen myöhempään elämään, isän ja äidin hyvinvointiin sekä parisuhteeseen. Sitoutunut isä tukee lapsen kognitiivista ja emotionaalista kehitystä sekä sosiaalista kehitystä. Isyys antaa miehelle usein iloa ja sisältöä elämään, kahdenkeskistä läheisyyttä ja hellyyttä lapsen kanssa sekä mahdollisuuden seurata lapsen oppimista ja kehitystä. Lapsen kautta mies saattaa motivoitua pitämään itsestään parempaa huolta. (Kotkamo 2020, 102.)

Myös isä kaipaa hankalissa tilanteissa tukea. Isille stressiä aiheuttaa usein lapsen fyysinen takertuvuus sekä lapsen käyttäytymisen ongelmat. Stressiä tuottaa myös epävarmuus lapsen kehityksestä sekä hankaluudet tulkita ja ymmärtää lapsen tunteita. Isälle paineita aiheuttaa myös, mikäli ihmissuhteita on vähän ja taloudellinen tilanne on heikko. Isä saattaa stressata myös työn ja perheen yhteensovittamisen tuomista haasteista. Isällä saattaa olla tapana priorisoida äidin avuntarve tärkeimmäksi ja keskittyä huolehtimaan arjen sujuvuudesta. Isän kanssa työskentelyllä voi kuitenkin vaikuttaa kestävästi lapsen ja äidin hyvinvointiin. Isällä on paljon tietoa lapsesta sekä erilaista näkökulmaa perheentilanteesta, voimavaroista ja riskeistä. (Kotkamo 2020, 103.)

Vanhempien eron hetkellä vanhemmuussuhde voi hankaloitua, mikäli ainoastaan naita tuetaan. Myös haasteellisen isän kanssa työskentely on perheen kannalta hyödyllisempää, kuin isän jättäminen kokonaan ulkopuolelle. Isällä on joka tapauksessa vaikutusta perheen arkeen ja isä on merkittävä henkilö lapselle. Isän asema ei lakkaa olemasta, vaikka isä ei olisikaan mukana lapsen arjessa. Tutkimuksien mukaan isän poissaolo lapsen elämästä voi pahimmassa tapauksessa aiheuttaa haittaa lapsen kasvuun ja kehitykselle. Monissa tilanteissa päihderiippuvaiset isät koetaan uhkana lapselle ja äidille. Päihdeongelmallisilla isillä on usein halua ja motivaatiota olla huomaavaisia ja tukea antavia. Isät haluavat usein olla lähellä lasta, mutta päihtymyksen vuoksi he eivät kykene muuttamaan käyttäytymistään. Päihderiippuvuus vie isän voimavarat ja huomion, jolloin suhde lapseen jää vähemmälle huomiolle. Päihdeongelmasta parantumisen merkittävin motivaatio on usein se, että isä haluaa, ettei lapsi joudu kokemaan samoja asioita, kuin isä omassa lapsuudessaan. Päihdeongelman lisäksi isän elämässä on usein myös muita ongelmia kuten vaikeuksia sosiaalisissa tilanteissa, väkivaltaisuutta, rikollisuutta tai mielenterveysongelmia. (Kotkamo 2020, 103–104.)

Isyys omin sanoin

Kehittämistyömme tavoitteena oli laatia työkansio, jonka avulla asiakkaat saisivat pohdittua erilaisten harjoitteiden avulla omaa vanhemmuuttaan, elettyä elämää, tulevaisuutta sekä ihmissuhteita. Kehittämistyöhömmme kuului vanhempien osallistamisen työpaja. Työpajassa käytimme menetelmänä ideointipuuta. Ideointipuun tarkoituksena on kirjoittaa ylös asiakkaiden tarpeita ja elämänarvoja. Ideointipuun avulla kehittämistyön tekijät saavat tietoonsa asiakkaiden näkymättömät tarpeet ja se auttaa hahmottamaan kokonaistilanteen kehittämisprosessin alussa. Ideointipuuhun voi piirtää useamman oksan, joten samalla kertaa on mahdollista työstää samaa aihetta useista eri näkökulmista. (Innokylä 2021.)

Piirsimme fläppitaululle puun, jossa oli neljä oksaa. Jokaisella oksalla oli oma merkityksensä ja käsitelimme ryhmässä vanhemmuutta, elettyä elämää, tulevaisuutta ja ihmissuhteita. Pyysimme asiakkaita kirjoittamaan post-it lapulle yhdestä viiteen asiaa, jotka tulevat mieleen kustakin käsittelystä aihealueesta. Osallistamispaajaan osallistui yksi isä, joten käsittelemme tässä luvussa isän ajatuksia vanhemmuudesta.

Osallistamispaajaan osallistunut isä kirjoitti omaan post-it lappuunsa sanat; vastuu, perhe ja roolimalli. Isä kertoi, että hän kokee vanhemmuuden olevan vastuuta. Vastuuta kannetaan omasta lapsesta 18 vuotta, mutta isä koki, ettei vanhemmuus lopu lapsen

täysi-ikäistymiseen, vaan vastuuntunto kantaa läpi lapsen elämän. Isä kertoi, että hän kokee olevansa perheelleen roolimalli. Kostamokodin asiakkaana hänellä on taustaa päih-teidenkäyttäjänä ja isä korosti useasti, että hän ei voi eikä halua viettää aikaa muiden, kuin raittiiden ihmisten seurassa. Isä halusi antaa omille lapsilleen turvallisen, lämpimän ja rakastavan perheen, jota hän ei omassa lapsuudessaan saanut. Ryhmässä ollut isä kertoi, että hänellä olisi haaveena, että voisi tarjota perheelleen tasaisen taloudellisen tilanteen ja jossain kohtaa ostaa oman talon. Keskustellessa isä kertoi, että haaveet ovat isoja ja niitä kohti pitää mennä pienin askelin.

Työkansiomme avulla perhekuntoutuksessa olevat isät pystyvät konkreettisten harjoitusten kautta asettamaan itselleen tavoitteita ja pohtimaan yhdessä työntekijän kanssa, että millaisilla askeleilla tavoitteisiin päästään. Yksi harjoitteistamme oli esimerkiksi oman viikkosuunnitelman luominen. Isä pystyy parisuhteen tilasta riippuen luomaan itselleen tai perheelleen suunnitelmaa siitä, millaisia asioita heidän arkeensa kuuluu. Isä pystyy merkitsemään viikkosuunnitelmaan esimerkiksi kauppapäivät, siivouspäivät, oman ajan, lasten kanssa vietetyn ajan tai merkitä vaikkapa mahdollisen työhaastattelun. Näin isä näkee konkreettisesti, millaisista asioista hänen ja hänen perheensä arki koostuu ja tarkastelemaan sen avulla arjen sujuvuutta ja miettimään, että pitäisikö arjessa muuttaa jotain tai tarvitseeko hän johonkin arjen osa-alueeseen enemmän tukea ja neuvoa perhekuntoutuksen työntekijöiltä.

Työkansiossa on myös harjoituksia, jotka auttavat isää pohtimaan elettyä elämää sekä harjoituksia, jotka tähtäävät tulevaisuuden suunnitteluun. Perhekuntoutuksen asiakkaana isän on tärkeää käydä läpi myös elämässä olleet ikävät asiat ja pohtia, miten ne vaikuttavat hänen vanhemmuuteensa. Isä pystyy miettimään oppimiaan ja kokemiaan asioita, jotka hän haluaisi siirtää omalle lapselleen ja vastaavasti asioita, joita hän ei halua oman lapsensa kokevan.

Johtopäätökset

Kaikki vanhemmat tulevat erilaisista elämäntilanteista ja erilaisista perheistä. Vanhemmille tarjottavat tukitoimet vaihtelevat sen mukaan, millainen sen hetkinen elämäntilanne on. Sosiaalialan tulevina ammattilaisina tiedämme, että jokainen asiakas on oman itsensä paras asiantuntija ja sama pätee vanhemmuuden tukemisessa. Kehittämistyönä syntynyt työkansio tukee Kostamokodin omaohjaajatyötä, sillä asiakkaat saavat reflektoida itsekseen omaa elämäntilannettaan, arkeaan, elettyä elämää ja sosiaalisia suhteita. Asiakkaan omien ajatuksien ja toiveiden kautta työntekijät pystyvät suunnittelemaan sellaisia kuntoutuspolkuja, jotka tukevat asiakkaan omien tavoitteiden ja päämäärien toteutumista.

Vanhemmuudesta puhuttaessa monelle meistä tulee ensimmäisenä mieleen äidin ja lapsen välisen suhteen vahvistaminen ja saatamme unohtaa, että isälläkin on lapsen elämässä erityinen merkitys. Isät kantavat usein huolta perheen taloudellisesta tilanteesta ja arjen pyörittämisestä ja antavat tilaa äidille ja vauvalle. Myös monilla neuvolakäynneillä jo raskausaikana huomioidaan pääosin vain äidin vointi ja isän kuulumisten kysyminen jää vähemmälle. Kuitenkin myös isillä on samanlaisia tavanomaisia toiveita siitä, millaista arkea he haluaisivat perheen kanssa elää.

Kehittämistyön aikana nousi ilmi, että isät toivovat vanhemmuuden tukemisen koostuvan menneisyydessä tapahtuneiden asioiden käsittelystä, voimavarakeskeisestä ajattelusta, pienien tavoitteiden asettelusta ja tulevaisuuden peruspilareiden rakentamisesta. Erityisesti Kostamokodin asiakaskuntaa ajatellen työkansioon valitut myönteistä ajattelua, voimavaroja kartoittavat ja tulevaisuuden suunnitteluun tähtäävät harjoitukset tukevat isien osallisuutta vanhemmuudessa ja antavat myös isille tilaisuuden tuoda omat itsenäiset ajatukset julki työntekijöille.

Lähteet

Kataja, E-L., Nolvi, S., Karlsson, L. & Karlsson, H. 2020. Stressi, aivot ja itsesäätelyn kehittyminen. Teoksessa Henttonen, T., Sellergren, H. & Ruottinen, T. (toim.) Vauvatyö. Vauvatyötä haastavissa perhetilanteissa. Helsinki: Punamusta, 1419.

Korja, R. & Takatupa, A. 2020. Varhaisen stressin vaikutusten huomioiminen asiakastyössä. Teoksessa Henttonen, T., Sellergren, H. & Ruottinen, T. (toim.) Vauvatyö. Vauvatyötä haastavissa perhetilanteissa. Helsinki: Punamusta, 57–61.

Kostamokoti 2020a. Kostamokodin toimintasuunnitelma.

Kotkamo, P. 2020. Anna isälle reilu mahdollisuus. Teoksessa Henttonen, T., Sellergren, H. & Ruottinen, T. (toim.) Vauvatyö. Vauvatyötä haastavissa perhetilanteissa. Helsinki: Punamusta, 99–107.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2018a. Kiintymyssuhteen merkitys ja sen tukeminen. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammainen-henkilo-vanhempina/kiintymyssuhteen-merkitys-ja-sen-tukeminen#vanhempien-tukeminen>. 14.10.2021

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2018b. Voimavaralähtöiset menetelmät. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/aitiys_ja_lastenneuvola/voimavaralahtoiset_menetelmat. 14.10.2021

Vanhemman ja vauvan varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen Perhekriisityössä

Marjo Pitkänen

Vanhemman ja vauvan varhainen vuorovaikutus ja sen tukeminen ovat tärkeä osa Perhekriisityön työtä. Varhaisella vuorovaikutuksella on tärkeä rooli vanhemman ja lapsen suhteen luomisessa. Jo varhaisessa vaiheessa muodostuva vuorovaikutussuhde vaikuttaa koko lapsuuteen ja sitä myöten koko ihmisen elämään. Vanhemman ja vauvan vuorovaikutussuhde on herkkä ja haavoittuvainen. Erityisesti jos vanhemmuudessa on muita haasteita voi vuorovaikutussuhteen muodostumisessa olla riskejä. Haastavissa tilanteissa myös vanhemman itsetuntemuksen vahvistaminen voi auttaa vuorovaikutussuhteen muodostumisessa.

Kehittämistyöni tarkoituksena oli luoda menetelmäpakki ryhmätoimintoja varten. Ryhmätoimintojen tarkoituksena oli vahvistaa vanhemman voimavaroja ja sitä kautta edistää vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta. Harjoittelupaikassa tapahtuneiden sisäisten työskentelymuutosten johdosta ryhmätoiminnat eivät toteutuneet, joten menetelmäpakille ei tullut käyttöä. Tässä artikkelissa keskityn vanhemman ja vauvan vuorovaikutukseen sekä siihen, kuinka vanhemman voimavarojen vahvistaminen edistää vuorovaikutusta. Kehittämistyön aikana luotua menetelmäpakkaa on osittain mahdollista käyttää myös yksilötyössä asiakkaan kanssa, joka voi auttaa erilaisten näkökulmien löytämisessä asiakkaan elämästä.

Perhekriisityö ja arviointityöskentelyn merkitys

Harjoittelupaikassani perhekriisityössä on kuusi paikkaa asiakasperheille, joissa vähintään toisen vanhemman on sitouduttava arviointijaksolle, jonka pituus on maksimissaan 3kk. Suurin osa asiakasperheiden haasteista liittyy vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Arviointijakson aikana perheen tilannetta arvioidaan ja selvitetään, millaista

tukea perhe tarvitsee, jotta kotiutuminen olisi mahdollista. Esimerkiksi mallintaminen on työmenetelmänä käytössä päivittäisessä yksikön arjessa. Perhekriisiyksikössä myös tuetaan ja autetaan perhettä mahdollisuuksien mukaan perheen tarvitsemalla tavalla. Mikäli kotiutuminen vaarantaa lapsen kasvun ja kehityksen, voi sosiaalityöntekijä perhekriisiyksikön arvioinnin myötä tehdä päätöksen lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle. Asiakkaat tulevat perhekriisiyksikköön suurimmalta osalta suunnitellusti avohuollon sijoituksena. Kiireellinen sijoitus yksikköön on myös mahdollista.

Perhekriisiyksikössä työskentely pohjautuu pitkälti arviointiin. Arvioinnin perusteella saadaan tärkeää tietoa, jonka avulla perheelle ja lapselle pystytään kohdentamaan mahdollisimman sopivaa tukea. Arviointia tehdään yksikön jokapäiväisessä arjessa ja sen toiminnoissa. Esimerkiksi erilaisissa siirtymätilanteissa tai leikkihetkissä lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen huomaaminen ja arviointi antavat paljon tärkeää tietoa vuorovaikutussuhteiden laadusta. Arviointia voi tehdä esimerkiksi havainnoista läheisyyden määrästä, äänenpainoista, puheesta tai puhumattomuudesta sekä eleistä ja ilmeistä. Voidaan ajatella, että arjen hetket ja tilanteet avaavat mahdollisuuden nähdä syvemmälle perheen vuorovaikutuksen mahdollisiin haasteisiin tai ongelmakohtiin. (Stern, Ahlqvist ym. mukaan 2003, 341.)

Arvioinnissa oleellista ei ole havainnoida sitä mitä tapahtuu, vaan se miten asiat tapahtuvat. Arkisissa asioissa ja vuorovaikutustilanteissa on kyse pysyvyyden kokemuksista, jotka luovat vauvalle varhaista minäkuvaa. Vauvan ja vanhemman vuorovaikutuksen arvioinnissa erityistä tarkkuutta vaatii se, ettei vauvan puolelta kommunikoinnissa ole kielellisyyttä. Vanhemman kielellistä vuorovaikutusta voi arvioida. (Stern, Ahlqvist ym. mukaan 2003, 342–343.)

Havaintojen tekeminen ja arviointi vaativat tarkkaa tilanteen tulkintaa. Arvioivaa havainnointia tehdessä on hyvä pystyä olemaan puuttumatta tilanteisiin, mikäli ne eivät tavalla tai toisella välittömästi vahingoita lapsen turvallisuutta. Tarvittaessa ja tilanteen vaatiessa vanhempaa voidaan tukea ja auttaa, mutta arviointityössä on tärkeä havainnoida ja tuoda esille nimenomaan niitä vanhemman omia taitoja ja kykyjä olla lapsen kanssa vuorovaikutuksessa. (Schulman 2003, 70–71.)

Toisinaan tilanne perheessä ja vuorovaikutussuhteissa voi olla hyvin selkeä ja arviointityöstä voi muodostua nopeasti mielipide. On kuitenkin tärkeää olla tekemättä liian nopeita johtopäätöksiä yksittäisistä tilanteista. Yksittäisten tilanteiden huomioiminen osana isompaa kokonaisuutta on tärkeää ja jatkossa näihin haastaviin tilanteisiin voi kiinnittää erityistä huomiota. Jokainen ihminen on yksilö ja sitä myöten myös jokainen perhe toimii yksilöllisesti. Erilaiset toimintatavat tulevat havainnoidessa esille ja tärkeintä niissä onkin arvioidessa miettiä toimintatapojen vaikutusta lapsen kasvuun ja kehitykseen. Arviota tehdessä täytyy ottaa huomioon myös tilanteeseen vaikuttavat ulkoiset ja sisäiset tekijät. Vuorovaikutukseen vaikuttavat monet asiat ja se voi tehdä arvioinnista mutkikasta. Esimerkiksi hetkellinen tunnetila vaikuttaa suoraan vuorovaikutukseen, joka pitää huomioida arvioinnissa. (Schulman 2003, 72–73.)

Perhekriisiyksikössä perheelle nimetään omaohjaaja, joka työskentelee perheen kanssa keskustelujen ja työmenetelmien avulla. Työskentelyssä käydään vanhemman/vanhempien läpi esimerkiksi verkostokarttaa, elämänjanaa ja vanhemmuuden roolikarttaa. Näillä työskentelymenetelmillä voidaan saada lisää tietoa perheen taustoista ja vanhempien omasta historiasta, joka usein vaikuttaa nykyhetkeen ja omiin vanhemmuuden kykyihin.

Asiakasperheen tullessa yksikköön syy on joko akuutti kriisitilanne tai pitkittynyt haastava tilanne perheessä. Usein kuitenkin akuutissakin kriisissä on taustalla monia asioita, jotka ovat johtaneet kriisin syntymiseen ja arviointijakson tarpeeseen, esimerkiksi vanhemman mielenterveyden haasteet tai päihdeongelma ovat usein taustatekijöinä yksikköön sijoittamisessa. Myös vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen haasteet tulevat monissa perheissä esille, lapsien rajattomuus ja mahdolliset käytöshäiriötkin aiheuttavat asiakasper-

heissä haasteita. Tällaisissa tapauksissa vanhemman keinot rajata lasten käyttäytymistä ovat usein puutteelliset.

Akuuttitilanne voi olla myös esimerkiksi vanhempien hankala erotilanne, joka vie vanhemman voimavaroja merkittävästi ja näin ollen lapsen edun mukaisesti sijoitus perhe-kriisiyksikköön voi olla vaihtoehto. Perheen tilanteen selvittäminen vanhemman kanssa työskennellessä antaakin näkökulmia siihen, mikä tilanteeseen on johtanut ja mitkä toimet olisivat jatkoa ajatellen tarpeellisia. Lapsen ollessa tarpeeksi vanha työskennellään myös lapsen kanssa, jotta lapsen ääni saadaan kuuluviin sekä saadaan tietoa lapsen näkemysistä tilanteeseen liittyen. Lapsen kanssa työskennellessä saa usein hyvää tietoa esimerkiksi siitä, kuinka lapsi itse kokee oman suhteensa vanhempaan ja mitä toiveita lapsella olisi perheen tilanteen parantamiseksi.

Vanhemman ja vauvan varhainen vuorovaikutus

Jo vastasyntynyt vauva pyrkii vuorovaikutukseen vanhempansa kanssa. Näitä varhaisia vuorovaikutuksen eleitä tukemalla ja vahvistamalla vauvan vuorovaikutuksessa olemisen halu ja tarve lisääntyy. Vauvan tunteiden tunnistaminen alkaa kehittyä jo hyvin varhain, on esimerkiksi havaittu, että jo vastasyntynyt voi tunnistaa eron surullisesta ja iloisesta ilmeestä. (Silvén ym. 2010, 80–81.) Vauva on fyysisesti syntyessään avuton ja kaipaa paljon hoivaa sekä läheisyyttä. Vauvoilla on kuitenkin todettu olevan valmiuksia seurata heitä hoitavien aikuisten tunneilmaisuja ja havaitsemaan eroja niissä. Toistuvien kokemusten myötä vauva hiljalleen oppii myös vastaamaan näihin tunteisiin. (Silvén 2010a, 52–53.)

Vauvan halu ja pyrkimys syntymästä asti suuntautua toisia ihmisiä kohtaan kehittää vauvan vuorovaikutustaitoja ja syventää suhdetta vauvaa hoivaaviin ihmisiin. Vauva pyrkii kontaktiin ja vuorovaikutukseen äännelemällä sekä erilaisilla eleillä. Toimiakseen vuo-

rovaikutuksen tulee olla vastavuoroista. Vauvan ensihetkinä vauvan osallistuminen vuorovaikutukseen on lähinnä kasvojen ja eleiden katselua sekä kuuntelua. Hiljalleen, melko piankin, vauvan voi huomata vastaavan jutteluun hymyillä ja äänillä. On merkittävää, että vauvan tunnetiloihin myös vastataan oikea-aikaisesti ja tunteisiin mukautuen. Aikuisen tunneilmaisujen seuraaminen ja jäljittely tukee vauvan sosiaalista kehitystä. Tämä voi jopa edistää vauvan empatiataidon kehittymistä. (Silvén 2010b, 54–56.)

Vuorovaikutustaidot siirtyvät sukupolvelta toiselle ja oman lapsuuden haastavat kokemukset usein tulevat voimakkaammin esille siinä vaiheessa, kun tulee itse vanhemmaksi. Omassa lapsuudessa koetut vuorovaikutuksen ongelmat ja puutteet voivat käsittelemättöminä vaikuttaa suoraan siihen, kuinka oman lapsen kanssa osaa olla vuorovaikutuksessa. Jo odotusaikana vauvaa kohtaan luodaan mielikuvia, joiden sävyä värittää muun muassa se millaisia lapsuuden kokemuksia vanhemmalla itsellään on. Jos mielikuva omista vanhemmista on negatiivinen ja omassa lapsuudessa on kokenut puutteellista vuorovaikutusta, on suuri riski, että vuorovaikutussuhde omaan lapseen jää vaillinaiseksi. (Savonlahti ym. 2003, 328–329.)

Perhekriisiyksikössä työskennellessä muun muassa vanhemman elämänjangan kanssa työskenteleminen antaa tietoa siitä, millaisena vanhempi näkee ja kokee oman lapsuutensa. Se antaa ymmärrystä ja tietoa myös siitä, millaisia taitoja lapsuudesta on siirtynyt vanhemmuuteen ja mitkä asiat voivat selittää vuorovaikutussuhteen luomisen haasteita. Monesti vanhemmilla ei ole juurikaan omaa kokemusta siitä, millaista hyvä vanhemmuus on ja pintaan tulevat ne tavat, joita itse on lapsuudessaan kohdannut. Useat perhekriisiyksikön vanhemmat ovat itse lapsena olleet lastensuojelun asiakkaina ja voineet myös kasvaa vaikkapa kodin ulkopuolelle sijoitettuna. Tällainen vanhemman oma tausta vaikuttaa kokemuksiin vanhemmuudesta ja voi näkyä esimerkiksi siinä, kuinka luontevaa jo varhainen vuorovaikutus vauvan kanssa on.

Kyky tarkastella vanhemman ja vauvan vuorovaikutusta, niin sanallista kuin sanatonta, antaa paljon mahdollisuuksia tehdä tärkeitä arvioita siitä, millainen vuorovaikutussuhde osapuolilla on. Erilaisissa arjen tilanteissa, esimerkiksi sylittelyissä, leikki- tai lukuhetkissä voi havaita, mikäli suhteessa on haasteita. Tarkastelu kannattaa suunnata puheen sävyihin, ilmeisiin ja eleisiin sekä niiden keston ja siihen millaista kosketusta vanhempi vauvalle antaa. (Silvén 2010b, 54–56.) Kun perhekriisiyksikössä arvioidaan ja asioita tuodaan myös vanhemmalle esille ääneen, voidaan asioita lähteä työstämään sekä tukemaan vuorovaikutusta vanhemman ja vauvan välillä. Haasteet varhaisessa vuorovaikutuksessa voivat vaikuttaa lapsuuden läpi aina aikuisuuteen asti, joten asioihin puuttuminen varhaisessa vaiheessa edistää lapsen suotuisaa kasvua ja kehitystä. Varhainen vuorovaikutus ja läheiset ihmissuhteet antavat lapselle taitoja käsitellä omia tunteita ja paljon tärkeitä sosiaalisia taitoja. Turvallisilla varhaislapsuuden vuorovaikutussuhteilla voidaan edistää lapsen suotuisan kasvun ja kehityksen etenemistä. Vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen haasteet voivat näkyä esimerkiksi lapsen häiriökäyttäytymisenä tai mielenterveysongelmina. (Silvén ym. 2010, 84.)

Vanhemman voimavarojen vahvistaminen varhaisen vuorovaikutuksen tukemisessa

Vuorovaikutussuhteen ylläpitäminen vaatii ihmiseltä paljon voimavaroja. On myös yksilöllistä, kuinka kuormittavana ihminen kokee vuorovaikutuksen toiseen ihmiseen. Vanhemmuuden kokemus on samoin hyvin yksilöllistä. Vanhemmuus voi olla hyvin luontevaa mutta samoin siinä voi kokea monia epävarmuuden tunteita. Mikäli vanhemmuudessa on haasteita, myös varhaisen vuorovaikutuksen ylläpitäminen on usein kuormittavampaa. Monet perhekriisiyksikön asiakasvanhemmista ovatkin hyvin väsyneitä. Väsyneissä van-

hemmissä vuorovaikutuksen haasteet ovat ilmeisiä. Vauvalle ei juurikaan jakseta jutella tai vauvaa ei hellitellä. Vauvan itku voi tuntua väsyneestä vanhemmasta vaikealta kestää. Tällöin väsymys ja vuorovaikutuksen haasteet voivat aiheuttaa kierteen, jossa vuorovaikutussuhde ei pääse muodostumaan. (Räihä 2003, 188.)

Vanhemman voimavarojen lisääminen ja vahvistaminen vaikuttavat suoranaisesti vanhemman kykyihin olla vauvan kanssa vuorovaikutuksessa. Väsymys, mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä vanhemman oman lapsuuden epäsuotuisat kokemukset ovat isoimpia riskejä lapselle kokea kaltoinkohtelua. Fyysisen kaltoinkohtelun lisäksi kaltoinkohteluksi luokitellaan niin vuorovaikutuksen puute, kuin muutkin haasteet siinä, mm. lapselle huutaminen. Vuorovaikutuksen ongelmat ovat havaittavissa jo pienestä vauvasta vähäleisyytenä, totisuutena, jäykkyytenä ja katsekontaktin välttelynä. (Silvén ym. 2010, 82–83.)

Perhekrisisiikön työssä voidaan toisinaan hyvin kädestä pitäen neuvoa ja opastaa vanhempaa, kuinka lapsen kanssa vanhempana ollaan erilaisissa tilanteissa. Tilanteiden sanoittaminen ja toimintatapojen mallittaminen ovat usein käytettyjä menetelmiä perhekrisisiikön arjessa. Vanhemmalle voidaan sanoittaa lapsen itkukohtauksen aikana, että lapsi varmasti kaipaa nyt vanhemman läheisyyttä ja rauhoittavia sanoja. Tai isomman lapsen raivo- tai kiukkukohtauksen aikana voidaan vanhemmalle sanoa, kuinka tilanteeseen voisi puuttua. Mikäli vanhempi ei tilanteeseen pysty puuttumaan, voidaan rajaamista mallittaa ja näyttää käytännössä, esimerkiksi ottamalla lapsi syliin rauhoittumaan. Mallittamisella pyritään siihen, että toimintatavoista tulee hiljalleen vanhemman omia tapoja, jokainen eri tyylillään tietenkin hoitaen tilanteet. Tärkeintä onkin, että lapsi huomataan tilanteissa ja lapsen tarpeeseen vastataan, esimerkiksi syliin ottamalla.

Vanhemman voimavarojen vahvistaminen ja tukeminen antavat vanhemmalle mahdollisuuden jaksaa olla vauvan kanssa vuorovaikutuksessa. Voimavarojen vahvistamisen tavat ovat hyvin yksilöllisiä, toinen kaipaa hetken rauhallista unta ilman häiriötä, toinen taas saa jaksamista ja voimavaroja omasta lenkkihetkestä tai tärkeiden asioiden hoitamisesta. Monesti hoitamattomat asiat painavat mieltä ja kuormittavat, jolloin asioiden hoitamiseen saatavilla oleva konkreettinen apu voi keventää henkistä taakkaa ja auttaa jaksamisessa. Monesti vanhemmat tarvitsevat lepoa tai omaa aikaa. Perhekrisisiikön työssä voidaan sovitusti perheen tavoitteiden mukaisesti esimerkiksi tarjota vanhemmalle mahdollisuus levätä hoitamalla lasta/lapsia hetken aikaa. Perhekrisisiikön työssä ei kuitenkaan ole mahdollisuutta toistuvaan ja pitkäaikaiseen lastenhoitoapuun, mutta suunnitellusti ja sovitusti tavoitteiden mukaista apua on mahdollista tarjota. Toisinaan vaikka tunninkin lepo hetki tai se, että saa syödä rauhassa ja juoda kupin kahvia, voivat vaikuttaa merkittävästi vanhemman jaksamiseen loppupäivän aikana. Jaksavampana vanhempi myös pystyy olemaan paremmassa vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Levon mahdollistaminen voi siis auttaa pääsemään siihen, että vanhempi jaksaa itsenäisesti hoitaa lapsen. Samalla voidaan pohtia ja luoda suunnitelmaa siihen, kuinka mahdollisesti arjen rutiineja ja rytmejä voitaisi muuttaa niin, että ne tukisivat vanhemman omaa jaksamista. Jos suunnitelmat voimavarojen vahvistamiseksi ja näin vanhemmuuden tukemiseksi eivät riitä, perhekrisisiikössä voidaan tehdä arviointia siitä, onko lapsen edun mukaista jäädä perheeseen, jossa voimavarat eivät riitä lapsen hoitoon ja huolenpitoon.

Lopuksi

Vanhemman voimavarojen vahvistaminen on monen perhekrisisiikön asiakasvanhemman tavoitteena. Vanhemman uupumuksesta kärsii tietenkin vanhempi itse, oman voinnin huononemisenä niin fyysisesti kuin psyykkisesti. Uupumuksesta kärsii kuitenkin myös lapsi. Vanhempi ei jaksa huomioida lapsen tarpeita tai jaksa osoittaa lapselle kiintymystä sekä huolenpitoa. Näiden asioiden puute lapsen kasvussa ja kehityksessä voivat olla hyvin

vahingoittavia myös jatkoa ajatellen. Vauvan tarve ja halu olla vuorovaikutuksessa eivät suinkaan sammu iän myötä. Lapsi janoaa ja tarvitsee vuorovaikutusta oppiakseen itsensä ja ympäröivästä maailmasta. Lapselle osoitettu kiintymys, rakkaus ja huolenpito saavat lapsen tuntemaan itsensä tärkeäksi ja arvokkaaksi omana itsenään. Vuorovaikutuksen mallit alkavat jo vauvan varhaisesta vuorovaikutuksesta suhteessa omaan vanhempaan. Tätä vuorovaikutuksen syntymistä ja vahvistamista tukemalla esimerkiksi perhekriisiyksikön työssä, voidaan siis vaikuttaa niihin vuorovaikutustaitoihin, mitä vauva, lapsi ja ihminen kantaa mukanaan tulevaisuudessa myös mahdolliseen omaan vanhemmuuteensa. Vuorovaikutusta tukee vanhemman oma jaksaminen, eikä se suotta ole yksi isoimmista tavoitteista useissa perhekriisiyksikön asiakasperheissä. Vanhemman/vanhempien jaksaminen vaikuttaa koko perheeseen. Erityisesti lapsiin, joiden etua ja ääntä lastensuojelun tulee aina priorisoida ja tuoda esille kuuluvasti.

Lähteet

- Ahlqvist, S. & Kanninen, K. 2003. Varhaisen vuorovaikutuksen arviointi. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WSOY. 339–363.
- Räihä, H. 2003. Itkuinen vauva. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WSOY. 188–190.
- Savonlahti, E., Pajulo, M. & Piha, J. 2003. Päihdeäidit, vauvat ja varhainen vuorovaikutus. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WSOY. 327–337.
- Schulman, M. 2003. Vauvahavainnointi. Teoksessa Niemelä, P., Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WSOY. 70–83.
- Silvén, M. & Kouvo, A. 2010. Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykinen hyvinvointi. Teoksessa Silvén, M. (toim.). Varhaiset ihmissuhteet – Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva Kustannus Oy. 65–90.
- Silvén, M. 2010. Varhainen vuorovaikutus, kognitio ja kielen kehitys: hermostoa kaikki tyynni. Teoksessa Silvén, M. (toim.). Varhaiset ihmissuhteet – Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva Kustannus Oy. 45–63.

Kunta ja kolmas sektori yhdessä perheiden tukena

Minna Mutanen

Pohjois-Karjalan kunnissa on kehitetty perheiden matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja perhekeskusmallin mukaisesti. Polvijärvellä kolmas sektori tekee jo varsin ansiokasta ja osallistavaa, perheille ja lapsille suunnattua työtä. Kunnan ja kolmannen sektorin yhteistyö on nykypäivän käytäntö. Kunnan tukeamana järjestötoimijat ja yhteisöt voivat olla tärkeässä osassa luomassa yhteistä hyvinvointia.

Tein kehittämistyöni harjoittelun Polvijärvellä, jossa tavoitteena oli käynnistää kohtaamispaikan toimintaa. Artikkelissa pohdin, mitä merkitystä perhekeskukseen kuuluva matalan kynnyksen kohtaamispaikka voi tuoda paikkakunnan lapsille, nuorille ja perheille. Miten hyvin tunnistetaan nykyiset paikalliset hyvinvointia tuottavat tahot ja tekijät. Onko kolmannella sektorilla eli esimerkiksi järjestöillä ja seurakunnilla jo olemassa tai kehitteillä toimintaa, joka täyttää kohtaamispaikan sisällölliset tavoitteet.

Kohtaamispaikat osana perhekeskusta

Vuosina 2016 – 2019 alkoi hallitusohjelman mukainen lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE), joka jatkuu edelleen vuodet 2020 – 2022. Sen tavoitteina on muun muassa vahvistaa perheille suunnattua varhaista tukea, vaikuttaa eriarvoistumiseen ja edistää sote-palveluiden laadukkuutta. (THL 2021a.) LAPE-hankkeessa on suunniteltu koottavaksi palveluita perhekeskuksiksi. Ne muodostuvat lapsiperheille suunnatuista hyvinvointia ja terveyttä, kasvua ja kehitystä edistävästä palveluista sekä varhaisesta tuesta ja hoidosta. Yhtenä osana perhekeskuksia toimivat avoimet kohtaamispaikat. (THL 2021b.) Niiden tavoitteena on perheiden osallisuuden ja vanhemmuuden vahvistaminen, perheiden voimavarojen ja hyvän arjen edistäminen, perheiden yksinäisyyden vähentäminen ja yhteisöllisyyden vahvistaminen (THL 2021c).

Suurimmassa osassa Pohjois-Karjalan kunnista toimii vuonna 2021 vähintään yksi perhekeskuksen kohtaamispaikka. Se on fyysinen tila, josta vastaa kunta tai järjestö. Tilassa tarjotaan esimerkiksi avointa varhaiskasvatusta, ohjattuja kerhoja tai mahdollisuus vapaaseen leikkiin ja seurusteluun. (Jelli 2021.)

Kehittämistyönä kohtaamispaikkatoiminnan käynnistäminen

Kehittämistyöni alkoi vuoden 2020 alussa. Lähtökohdaksi oli kunnan tarve kohtaamispaikan kehittämisestä Polvijärvellä. Tämä artikkeli valmistuu lähes kaksi vuotta kehittämisen alettua. Pidän myönteisenä sitä, että pääsin näkemään muutaman vuoden syklin, johon sisältyi myös ennalta-arvaamaton pandemia-aika. Kehittämistyötä käynnistettiin ideointi-illassa, joka oli suunnattu kunnassa toimiville järjestöille. Kevään aikana suunnittelu eteni paikallisessa työryhmässä kunnan ja järjestön edustajien kanssa. Ryhmä muodosti pian yhteisen kannan siitä, että säännöllistä toimintaa on vaikea järjestää, jollei kohtaamispaikalla ole omaa työntekijää tai resursoitua vastuuhenkilöä. ”Polvijärven malliksi” kaavailtiin järjestöjen yhdessä toteuttamia, noin neljästi vuodessa perheille suunnattuja tapahtumia. COVID-19 -pandemian kiihtyessä tapahtumien toteutus jäi suunnitteluasteelle.

Kun kokoontumisrajoitukset keväällä 2021 alkoivat väljentyä, aktiivisimmat järjestöt ja seurakunta aloittivat jälleen toimintansa Polvijärvellä laajemmin. Kunnan rooli kohtaamispaikkatoiminnan suunnittelussa oli sillä aikaa entisestään vähentynyt, eikä suuria joukkoja kokoavia tapahtumia edelleenkään pidetty tavoiteltavana. Näin ollen kohtaamispaikan alle nimettyä toimintaa ei saatu käynnistettyä kehittämissaksolla, vaan järjestöjen oma toiminta jatkui heidän suunnittelemanaan ja omissa nimissään.

Osallisuuden mahdollistaminen perheille

Kohtaamispaikan yhtenä tavoitteena on mahdollistaa lapsiperheille osallisuuden kokemus. Osallisuuden edistäminen on yksi Suomen hallituksen ja Euroopan unionin keskeisiä keinoja torjua köyhyyttä ja syrjäytymistä (THL 2019b). Osallisuudella voidaan viitata kolmeen näkökulmaan, joita ovat taloudellinen, toiminnallinen tai yhteisöllinen osallisuus (Karjalainen & Raivio 2013,16). Tässä artikkelissa käsittelen osallisuutta rajatusti.

Aktiivisesti jonkin järjestön tai yhteisön toimintaan kertoo osallistuvansa 26,2 % naisista ja 20,2 % miehistä Pohjois-Karjalan 20–54-vuotiaista (THL 2020). On toisaalta ymmärrettävää, että opiskelu- ja työelämän sekä perheen perustamisen vaiheessa aktiivinen toiminnallinen osallistuminen voi osittain kaventua. Ehkäpä realistinen tavoite edistää perheiden toiminnallista osallisuutta on tarjota mahdollisuus osallistua silloin, kun perheillä on siihen voimavaroja ja mielenkiintoa. Yhteisöllinen osallisuus toteutuu myös silloin, kun vanhemmat tai lapset löytävät itselleen sopivia epävirallisia verkostoja kohtaamispaikan tai muun perheille suunnatun toiminnan kautta.

Kuten THL:n tutkimuksessa (2020), myös paikallisessa työryhmässä todettiin, että miesten ja isien toiminnallinen ja yhteisöllinen osallisuus esimerkiksi perhekerhoissa tai -kahviloissa on vähäisempää kuin naisten. Olisikin tärkeä miettiä, kuinka miesten osallisuutta perheille suunnatussa toiminnassa voitaisiin tukea. Työryhmän ideoimana ainakin erilaiset tapahtumat voivat vetää myös miehiä paikalle. Näistä esimerkkeinä Polvijärvellä ovat olleet metsästys- ja kalastusteemaisen hankkeen tapahtumat sekä avointen ovien päivä maatilalla. Miesten ja isien mukana olo myös suunnittelu- ja toteutusvaiheessa luo osallisuutta ja luultavasti vaikuttaisi niin, että miehiä kiinnostavaa toimintaa olisi tarjolla.

Vanhemmuuden vahvistaminen ja vertaistuki

Lastensuojelun keskusliiton (2020) toteuttamassa osallisuuskyselyssä on kohdattu vanhempia ja lapsia eri puolilla Pohjois-Karjalaa, usein juuri kohtaamispaikoissa. Kyselystä selviää, että neljä eniten toivottua toimintaa ovat muiden perheiden tapaaminen, ryhmätoiminta lapsille, tapahtumat ja yhteiset kahvihetket ja ruokailut. Kysyttäessä, millaista tukea vanhemmuuteen halutaan, toisten perheiden tapaamisen lisäksi tärkeinä pidettiin

tuen saamista lapsen asioihin, lastenhoitoa sekä tukea lapsen kasvatukseen. Osallisuuskyselyn vastaajat olivat pääosin alle kouluikäisten lasten vanhempia.

Omasta kokemuksesta olen oppinut, että toisten vanhempien tapaaminen palkitsee kotoa lähtemisen vaivan yleensä moninkertaisesti. Mahdollisuus tavata muita perheitä voi toteutua monenlaisissa yhteyksissä: niin urheiluseuran harjoituksissa kentän laidalla kuin perhekahvilassa. Myös infoluonteista tukea lapsen asioihin ja kasvatukseen voi helpoimillaan saada esimerkiksi perhekahvilaan kutsutulta vierailijalta. Toisaalta konkreettista apua kasvatukseen tai -lastenhoitoon – tarjotaan harvemmassa yhteisössä.

Maaseutumaisissa kunnissa koetaan huolta perheiden tarvitsemien sote-palvelujen vähentymisestä ja siirtymisestä kauemmas. Perheiden näkökulmasta asiassa on ymmärrettävästi kysymys myös taloudellisista ja ajankäytöllisistä mahdollisuuksista sekä vaara perheiden eriarvoistumisesta eri puolilla maakuntaa. Yli 90 % perheistä on melko tai täysin samaa mieltä, että palveluiden täytyy sijaita lähellä kotia ja niihin täytyy olla helppo kulkea. Perhekeskusajatuksen mukaisesti 93 % vastaajista pitää tärkeänä, että saatavilla on myös useita palveluja. (Lastensuojelun keskusliitto 2020.)

Kunnan intressit hyvinvoinnin edistämisessä

Kuntien tärkeänä painopisteenä asukkaiden hyvinvoinnin edistämisessä on ennalta ehkäisevä työ (Ruusuvirta & Saukkonen 2010, 182). Huolen aiheena on monin paikoin terveys- ja hyvinvointierojen kasvu väestöryhmien välillä sekä joidenkin ryhmien syrjäytyminen.

Yksi tulevaisuuden keskeisistä haasteista kohdistuu juuri lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen. Ennalta ehkäisevän työn lisäksi tavoitteena pidetään varhaista puuttumista ongelmiin sekä asukkaiden oman aktiivisuuden kasvua. (Ruusuvirta & Saukkonen 2010, 185.) Verrattaessa kuntien asukkaiden hyvinvointiin liittyviä intressejä kohtaamispaikkojen tavoitteisiin voi todeta, että niillä on useita yhteneväisyyksiä.

Kunnan tehdessä tiivistä yhteistyötä esimerkiksi juuri järjestöjen kanssa voidaan toteuttaa paremmin kuntalaisia palvelevia toimintoja. Suurimmaksi osaksi kunnat ovat kokeneet kolmannen sektorin kanssa tehdyn yhteistyön hyvin myönteisenä. Sen turvaamiseksi tarvitaan paitsi yhteistyöhalukkuutta, myös tavoitteiden yhteen sovittamista ja taloudellista liikkumavaraa. (Ruusuvirta & Saukkonen 2010, 186.)

Kolmannelta sektoriltako vastaus kohtaamispaikan tavoitteisiin?

Kehittämistyön alkuvaiheessa pohdin, voisiko kohtaamispaikka toimia aktiivisen kolmannen sektorin varassa. Eräs havaittu este kohtaamispaikkaan sitoutumiseen on sen merkityksen epäselvyys. Järjestöille on vaikea perustella kohtaamispaikan nimellä toteutuvaan toimintaan osallistumista, jos heillä ei ole selkeää käsitystä sen periaatteista. Tähän liittyy myös haaste tunnetuksi tekemisestä: miten mainostaa paikkaa, joka ei ole vielä toiminnassa; mutta miten saada tunnettuutta ilman mainostusta. Havainnon kanssa samaa linjaa noudattelee osallisuuskyselyn tulos, jonka mukaan maakunnan perhekeskustoiminnasta kertoi kuulleensa vain 20 % vastaajista (Lastensuojelun keskusliitto 2020).

Koska kohtaamispaikka on osa perhekeskuksen kokonaisuutta, se ei toimi irrallisena, vaan yhteydessä muihin kunnan tai hyvinvointialueen perhepalveluihin. Sille on laadittu laatukriteerit, jotka auttavat sitä kehittymään tavoitteiden mukaisesti. Kriteerit kattavat paitsi perhekeskukseen kytkeytymisen, myös suunnitteluun ja tiedottamiseen sekä ammatillisuuteen liittyviä näkökulmia. Jotta kohtaamispaikan tavoittelema yhteisöllisyys ja vertaistuki voisivat toteutua, toimijoilla tulisi olla keskinäistä suunnitelmallisuutta sekä yhteisesti sovitut käytännöt. (THL 2019a, 2021c.) On perusteltua, että yhteistyötä ja käytännön asioita tarvitaan koordinoimaan jokin taho, jonka kaikki mukana olevat toimijat tietävät.

Kolmannen sektorin toiminta kunnissa on perheiden hyvinvoinnille ehdottoman tärkeää, ja moni harrastus- tai toimintaryhmä jäisi toteutumatta ilman sen panostusta. Järjestöille taas pienikin apu kunnalta, kuten soveltuvan tilan tarjoaminen, voi olla mahdollistamassa toiminnan jatkumisen ja kehittämisen (Ruusuvirta & Saukkonen 2010, 186). On havaittavissa, että kolmas sektori vastaa oman toimintansa kautta useisiin kohtaamispaikalle asetettuihin tavoitteisiin. Keskinäisen yhteistyön kautta kolmannelle sektorille voi avautua myös mahdollisuus tarjota kunnalle laajempia ja sen tarpeisiin vastaavia palvelukokonaisuuksia (Ruusuvirta & Saukkonen 2010, 187). Kuntien ja kolmannen sektorin yhteistyöllä luodaan paitsi yhteisöllisyyttä, myös lapsiperheisiin yleisesti vetoavaa elinympäristöä ja ehkäistään samalla vaikeampien ongelmien syntyä.

Lähteet

Jelli-verkkopalvelu 2021. Perhekeskusten kohtaamispaikat. <https://www.jelli.fi/lapsille-ja-perheille/perhekeskukset-pohjois-karjalassa/perhekeskusten-kohtaamispaikat/>. 28.10.2021.

Karjalainen, J., & Raivio, H. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Era, T. (toim.) Osallisuus. Oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän Ammattikorkeakoulu. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino – 56 Juvenes Print. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 5.11.2021.

Lastensuojelun keskusliitto 2020. Osallisuuskysely.

Ruusuvirta, M. & Saukkonen, P. 2010. Kunnat, hyvinvointi ja kolmas sektori. Teoksessa Koivisto, N., Lehtikainen, K., Pasanen-Willberg, R., Ruusuvirta, M., Saukkonen, P., Tolvanen, P. & Veikkolainen, A. (toim.). Kolmannella lähteellä, Hyvinvointipalveluja kulttuurin, liikunnan ja nuorisotyön aloilta. Helsinki: Teatterikorkeakoulu. 183–190. <http://hdl.handle.net/10138/38878>. 28.10.2021.

THL 2019a. Kohtaamispaikka perhekeskuksessa. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137395/TUT1%202019_2_15022019.pdf?sequence=4&isAllowed=y. 8.11.2021.

THL 2019b. Osallisuus. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>. 5.11.2021.

THL 2020. Aikuisväestön hyvinvointi, terveys ja palvelut. Finsote 2020. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/terveyden-ja-hyvinvoinnin-edistaminen/aikuisvaeston-hyvinvointi-terveys-ja-palvelut-finsote>. 3.11.2021.

THL 2021a. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->. 1.11.2021.

THL 2021b. Perhekeskus. <https://thl.fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus>. 21.1.2020.

THL 2021c. Kohtaamispaikka. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perhekeskus/kohtaamispaikka>. 28.10.2021.

Tanssi on taidetta ja tasa-arvoa – Inklusiivisen tanssin menetelmä erityistä tukea tarvitseville

Anna Venäläinen

Tämän artikkelin tavoitteena on lisätä tietoisuutta erityistä tukea tarvitseville suunnatusta tanssi-improvisaation ja inklusiivisen tanssin menetelmästä. Avaan artikkelissani sitä, millä tavoin taide ja tasa-arvo käsitteinä kytkeytyvät tanssi-improvisaatioon ja inklusiiviseen tanssiin. Peilaan käsitteitä kokemuksiini kehittämistyöni harjoittelussa osana sosionomiopintoja.

Johdanto

Tein sosionomiopintojeni syventävän harjoittelun työ- ja päivätoimintaan, joka on suunnattu henkilöille, joilla on kehitysvamma. Työ- ja päivätoiminnan tavoitteina on tukea sosiaalihuollon (1301/2014) keinoin erityistä tukea tarvitsevien osallisuutta työelämään (THL 2021b & 2021c). Päivä- ja työtoiminnan ohjaavina periaatteina toimivat kehitysvamma-alan osallisuutta ja työllistämistä edistävät laatukriteerit (KVANK), joita peilaan artikkelissani tanssi-improvisaation ja inklusiivisen tanssin teemoihin (Kehitysvammaisten tukiliitto ry 2017). Tanssi-improvisaatio on vapaata itse tuotettua liikettä, jossa yhdistyy liikkeen tutkimuksellisuus, aistiminen ja taiteellinen ilmaisu (Gilbert 2015). Inklusiivinen tanssi on tanssia kaikille ihmisille; vammaisille ja vammattomille (Alessi 2015). Artikkelini on tarkoitettu sosiaali- ja terveysalan työntekijöille, tanssitaiteen ammattilaisille ja muille asiasta kiinnostuneille.

Harjoitteluni tavoitteeksi määrittelin asiakkaiden osallisuuden vahvistamisen osaksi kulttuuripalveluja. Osallisuudessa lähtökohtana on asiakkaan aktiivinen osallistuminen niihin prosesseihin, joissa hänen asioitaan käsitellään. Häntä tuetaan oman elämänsä valintojen tekemiseen ja vahvistetaan hänen toimijuuttaan, eikä päätetä hänen puolestaan. (Nivala & Ryyänen 2019, 167–197). Osallisuuden kytken artikkelissani tasa-arvon käsitteeseen. Harjoittelussa vedin tanssityöpajoja asiakkaille sekä päätuotoksena työntekijäkoulutuksen tanssi-improvisaation käytöstä erityisryhmille. Toiselta ammatiltani olen

koreografi-tanssija. Hyödynnän tanssi-improvisaatiomenetelmässä työkokemustani sekä sovellan DanceAbility®-menetelmää (Alessi 2016; Davison 2019).

Taide: kulttuurihyvinvointia ja kuvitteellisia maalipurkkeja

”Tanssi on taidetta!” Näin sanoi kuuluvalla äänellä eräs asiakas kysyessäni tanssityöpajassa työ- ja päivätoiminnassa mitä tanssi on. Taide sosiaali- ja terveysalan voimavarana kytkeytyy käsitteeseen kulttuurihyvinvointi. Kulttuurihyvinvoinnissa pohditaan, minkälaisia hyvinvointivaikutuksia taiteella ja kulttuurilla on, ja miten sitä voisi hyödyntää sosiaali- ja terveysalalla. Tutkimustulokset ovat vielä tuoreita, mutta sitäkin tärkeämpiä. Ennen taiteentekemistä pidettiin vaikeasti mitattavana vaikutuksiltaan, ja siksi vaikeasti perusteltavana muutoin kuin henkilökohtaisena kokemuksena. Nyt alkaa olla kovaa dataa aiheesta. (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020.)

Tutkimuksissa on todettu, että taiteella on hyvinvointivaikutuksia elämän laatuun, onnellisuuteen ja hyvän elämän kokemiseen. Sillä on monipuoliset mielenterveysvaikutukset, ja kulttuurilla ja tanssilla on nähty olevan yhteys sosiaalisen pääoman lisääntymiseen. Taiteellinen toiminta vaikuttaa positiivisesti vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien itsetuntoon, omaan minäkuvaan ja sen kautta ystävyyssuhteisiin ja vuorovaikutustaitoihin. Tanssin on todettu tukevan erityistä tukea tarvitsevien kognitiivista, fyysistä ja psyykkistä kehitystä. (Houni 2019; THL 2021a; Sutela 2017.) Tanssi-improvisaatio kytkeytyy käsitteisiin kinesteettinen kommunikaatiota, kehotietoisuus, somaattinen työskentely ja kehomieli-ajattelu. Tanssilla voimme aistia, tiedostaa, hahmottaa, ajatella ja ilmaista kehollisesti. Se on upea ja korvaamaton voimavara. (Payne 2008.)

Minkälaisia kokemuksia, havaintoja ja palautetta sain vetäessäni tanssi-improvisaatiotyöpajoja erityistä tukea tarvitseville? Harjoittelussa minulle jäi lähtemättömästi mieleen se, kun pidin tanssisessioita ensin työ- ja päivätoiminnan pienryhmässä. Kyseessä on vaativan päivätoiminnan ryhmä, jossa asiakkailla on haasteita kommunikaatiossa. Useat käyttävät paljon puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä tulkin avulla. Aluksi epäilin, miten saan työpajan toteutettua, kunnes huomasin, että tämä onnistuu. Osa ryhmäläisistä yllätti. Eräs henkilö oli tyytynyt lähinnä istumaan hiljaa sohvalta, kun muut osallistuivat. Mutta erään kerran hän ponkaisi kesken tanssityöpajan sohvalta mukaan harjoitukseen. Olimme seisomassa rivissä, jossa teimme DanceAbilityyn kuuluvaa domino-harjoitusta (Alessi 2016; Davison 2019). Tavoitteena oli, että jokainen tekee vuorotellen jonkun liikkeen, ja liike etenee dominoefektinä rivin alusta rivin loppuun.

Viimeisellä kerralla teimme liikkeellisen maalausharjoituksen. Tilassa oli tyhjiä purkkeja, joissa kuvittelimme olevan maalia. Maalia laitettiin kehon eri osiin, ja keholla maalattiin tilaa ympäriinsä. Tämä harjoitus oli dominoharjoitukseen osallistuneen asiakkaan suosikkiharjoitus. Hän kaateli kuviteltua maalia päähänsä roppakaupalla, ja kertoi, että kyseessä oli keltainen maali. Hän maalasi innokkaana kehollaan koko tilaa. Hämmentyneenä mietin, että oliko tämä tosiaan se sama henkilö, joka mielestäni vaikutti aluksi sulkeutuneelle? Tanssi ei pelkästään vahvista ilmaisua, vaan saattaa avata aivan uusia ovia kommunikaatioon, yhdessä tekemiseen ja itsensä ilmaisemiseen. Tanssi voi ehkäistä ikävien asioiden tapahtumista: harjoittelun päätteeksi yhdessä palautteessa todettiin, että asiakkaiden häiriökäyttäytyminen väheni.

Harjoittelussani vetämäni työntekijöiden koulutuspäivä tanssi-improvisaatiosta oli antoisa. Työntekijät toivoivat koulutukselta käytännön vinkkejä työhön, ja halusivat kokeilla itse tanssi-improvisaation vetämistä. Koulutuksen jälkeen eräs työntekijä totesi innokkaana, että ”nyt aloitetaan tanssiminen!” Koulutuksen tarkoituksena oli myös tehdä tanssi-improvisaation ja tanssitaiteen käsitettä tutummaksi, jolloin esimerkiksi kynnyksellä madaltuu yhteistyön toteutukseen ja projekteihin ammattitaitoilijoiden kanssa. Työntekijä voi myös

rohkaista asiakkaita tanssin pariin innostamalla asiakasta katsojaksi tanssiesitykseen tai osallistujaksi tanssiharrastukseen. Se kytkeytyy KVANK:n laatukriteereissä tukeen lähiyhteisöihin liittymisessä.

Kuva: Anna Venäläinen

Tasa-arvo: jokaisella on kyky ilmaisuun ja oikeus päätöksentekoon

Tanssi on kokonaisvaltaista ilmaisua. Siihen sisältyy olennaisena se, että tanssin kautta voimme kokea tasa-arvoa. Tähän kytkeytyy termi inklusiivinen tanssi. Se viittaa esteettömyyteen ja osallisuuteen tanssissa; ihmisten osallistuminen tanssiin ja taiteeseen kaikenkyykyisinä on jokaisen kulttuurinen perusoikeus (Pohjola 2018; Tanssin tiedotuskeskus 2019; Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 2019/166). Artikkelissani puolustan sosiaalista näkökulmaa kehitysvammaisuuden määritelmään: kehitysvammaisuudesta aiheutuvat haitat ovat ihmisten ja yhteiskunnan asennoitumista, epäluuloa ja syrjiviä rakenteita. (Vernerer 2021; Symeonidou 2009; Teittinen 2000.)

Kehitysvammaiset henkilöt ja erityistä tukea tarvitsevat eivät useastikaan voi osallistua taiteisiin yhdenvertaisena muun väestön kanssa (Sutela 2017, 71), minkä takia osallisuuden vahvistaminen on tärkeää erityisryhmien kulttuuripalveluissa. Sosionomit, yhtenä ammattiryhmänä, ovat mielestäni vastuullisia mahdollistamaan ja edistämään erilaisia taide-elämyksiä ja taiteeseen osallistumista erityistä tukea tarvitseville. Ammattitaiteilijoiden ja sosiaalialan toimijoiden välinen yhteistyö nousee tärkeäksi. Tulevaisuus on yhä enemmän taiteen ja sosiaalialan rajoja ylittävää toimintaa (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020).

DanceAbility ja tasa-arvo kulkevat vahvasti käsikkäin. DA:n perusperiaatteena on se, että jokainen pystyy tekemään jokaisen liikkeen, ja jokainen kehonosa pystyy tekemään, kokemaan ja ilmaisemaan jokaisen tunteen ja liikkeen. Kyse on vain tulkinnasta ja suhteellisuudesta. Jos pyydän osallistujia tekemään korkeita liikkeitä, ohjeistan ”minkälainen liike on korkea sinun kehollesi?” Jos pyydän osallistujia olemaan paikallaan, ja huomaan, että jollain osallistujista on jatkuva liike päällä, ohjeistan: ”Ollaan paikallaan, mitä ikinä paikallaan olo sinulle tarkoittaa”. Sen sijaan, että etsisimme asioita, mitkä meitä erottavat, etsimme asioita, mikä meitä yhdistää. Sitä kutsutaan DanceAbilityssä nimellä ”common denominator”, yhteinen nimittäjä. Jos joku istuu pyörätuolissa, en sano, että ”istutaan alas lattialle rinkiin”, vaan sanon ”kokoonnutaan rinkiin”. Jos joku ryhmässä tarvitsee kuvatulkkausta eikä pärjää verbaalisilla ohjeilla, niin en kehota sulkemaan silmiä, sillä meitä yhdistää visuaalisuus. (Davison 2019; Alessi 2016; DanceAbility International 2020.)

KVANK:n osallisuutta vahvistavissa laatukriteereissä on keskeistä asiakkaan tukeminen omien valintojen ja suunnitelmien tekemiseen. Siihen kytkeytyy myös DanceAbility -menetelmän keskeinen ohje: *älä ikinä pääätä toisen puolesta* (Davison 2019; Alessi 2016). Tanssintunnin loppuharjoitus voi olla ”patsasrykelmä” (Davison 2019; Alessi 2016). Siinä ollaan salin reunoilla ja mennään yksitellen keskelle omalla tavalla liikkuen, jäaden patsaaksi keskelle. Aina kun yksi on pysähtynyt patsaaksi, on seuraavan vuoro lähteä keskelle. Vuoroja ei ole sovittu – vaan ne aistitaan ja kuunnellaan ryhmää. Lopuksi tilaan muodostuu patsasrykelmä. Ohjeistamisen lisäksi näytän esimerkkiä. Jos mahdollista, varsinainen harjoitus toteutetaan puhumatta musiikin soidessa. Muistan erään kerran, kun piti itsekin keskittyä, etten höpöttele ohjeita musiikin päälle. Musiikki soi, ja jokainen kuunteli hiljaa ryhmää keskittyneenä. Jokainen yksitellen teki oman päätöksen lähteä. Tunnelma oli juhlava, ja jaettu hetki tuntui merkitykselliseltä.

Pohdinta

Meillä jokaisella on oikeus kulttuuriin. Meillä kaikilla on oikeus taiteeseen ja tanssiin, ja meillä kaikilla on oikeus itsensä ilmaisuun. Tämän oikeuden turvaamiseen tarvitsemme osalle ihmisistä tukijoukkoja, jotka raivaavat tietä ja mahdollisuuksia taiteen ja kulttuurin osallisuuteen kaikille.

Jäin miettimään KVANK:n kriteereissä olevaa kohtaa seitsemän, tukea ammatillisiin opintoihin ja työhön pääsemiseen (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2017). Mitä se voisi merkitä tanssin näkökulmasta? Jos tanssia tuodaan osaksi työ- ja päivätoimintaa, voi joku asiakkaista innostua aiheesta toden teolla, tai hänellä on jo ennestään taustaa tanssista. Hän on oikeutettu saamaan tietoa tanssin ammatillisesta koulutuksesta, ja halutessaan hänellä on oikeus saada *erityistä tukea* pyrkiäkseen ja opiskellakseen tanssin ja taiteen ammattilaiseksi. Kehitysvammaisten pääsy taidealojen koulutukseen on vielä haastavaa (Pohjola 2017). Ehkä tulevaisuudessa näemme enemmän tanssitaiteen ja muiden taitealojen ammattilaisia, joilla on kehitysvamma. Näiden visioiden saattamina astelen tuoreena sosionomina sosiaalialan ammattikentälle.

Lähteet

Alessi, A. 2015. DanceAbility International. Intensive Course Handbook. Saatavilla DanceAbility-intensiivikurssin käyneille.

DanceAbility. 2020. DanceAbility International. <https://www.danceability.com> 2.2.2021.

Davison, S. 2019. DanceAbility – 28 hour Intensive Course. Koulutuksen luennot ja harjoitukset. DanceAbility Finland ry. Helsinki.

Houni, P. 2019. Taide ja kulttuuri vaikuttavat hyvinvointiin – Tiedosta toimintaan. Taiteen edistämiskeskus, Taiteen käytön, hyvinvoinnin ja osallistamisen kehittämisohjelma. <https://storage.googleapis.com/turku-amk/2019/06/taidejakulttuurivaikuttavahyvinvointiin.pdf> 2.2.2021.

Houni, P., Turpeinen, I. & Vuolasto, J. 2020. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. 2017. Tukea arjen tarpeisiin. Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatuksiteerit. Tampere: Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. <https://www.kvank.fi/wp-content/uploads/Osallisuutta-ja-tyollistymista-edistavan-toiminnan-laatuksiteerit.pdf> 4.2.2021.

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 2019/166

Nivala, E. & Ryyänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka – Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.

Payne, H. 2006. Embodiment in action. Teoksessa Payne, H. (toim.) Dance movement therapy. Theory, Research and Practise. 2nd Edition. London and New York: Routledge.

Pohjola, H. 2017. Ruumiillinen erilaisuus – tanssi ammattina? Nordic Journal of Dance. <http://nordicjournalofdance.com/ruumiillinen.pdf> 2.2.2021.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sutela, K. 2017. Taide, taiteellinen toiminta ja vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien hyvinvointi. Teoksessa Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. ArtsEqual. 71–84. URN:ISBN:978-952-7218-16-7 2.2.2021.

Symeonidou, S. 2009. The experience of disability activism through the development of the disability movement: how do disabled activists find their way in politics? Scandinavian Journal of Disability Research, 11(1), 17–34. <https://www.sjdr.se/articles/10.1080/15017410802461905/> 4.2.2021.

Tanssintiedotuskeskus. 2019. Tanssi muuttaa maailmaa ja ihmistä – Focus 2019 –lehti on ilmestynyt. <https://www.danceinfo.fi/artikkelit/tanssi-muuttaa-maailmaa-ja-ihmista-finnish-dance-in-focus-2019-lehti-on-ilmestynyt/> 2.2.2021.

THL. 2021a. Kulttuurihyvinvointi ja taidelähtöiset menetelmät. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/kulttuurihyvinvointi-ja-taidelahtoiset-menetelmat 2.11.2020.

THL. 2021b. Päivätoiminta. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/paivatoiminta>.

THL. 2021c. Työtoiminta. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/tyo-ja-tyotoiminta>.

Teittinen, A. 2000. Miten tutkia vammaisuutta yhteiskunnallisena kysymyksenä. Väitös. Jyväskylän yliopiston sosiologian julkaisuja, 1239–2774; 65. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vernereri. 2021. Mitä kehitysvammaisuus on? <https://verneri.net/yleis/mita-kehitysvammaisuus-on> 4.2.2021.

Sosiaalisten suhteiden tukeminen mielenterveyskuntoutujien palveluasumisen yksikössä

Saara Arvela

Sosiaaliset suhteet tukevat parhaimmillaan arjessa selviytymistä ja tuovat arkeen mielekkyyttä. Mielenterveyden häiriöt voivat tutkitusti heikentää ihmisen mahdollisuuksia toimia vuorovaikutussuhteissaan, mikä lisää tarvetta kehittää keinoja niiden tukemiseksi. Kehittämistehtävä, johon artikkelissa keskityn, on osa sosionomiopintoihini liittyvää kehittämistyön harjoittelua, jonka toteutin yhteistyössä mielenterveyskuntoutujille asumispalveluita tarjoavan Attendo Kotiplus Oy:n yhteisön kanssa. Tavoitteeksi muodostui kehittää vaihtoehtoinen yhteydenpitokanava asukkaiden ja läheisten väliseen yhteydenpitoon palvelukodissa.

Attendo Kotiplus Oy on asumispalveluyksikkö, joka tarjoaa tehostettua palveluasumista, palveluasumista sekä tukiasumista mielenterveyskuntoutujille. Palvelukoti sijaitsee Savitaipaleella ydinkeskustassa, missä palvelut ovat äärellä. (Attendo 2021a.) Kuntouttavia asumispalveluita käyttävät asiakkaat ovat täysi-ikäisiä ihmisiä, joilla on mielenterveyteen liittyviä haasteita. He tarvitsevat palveluita itsenäisen arjen ja asumisen tueksi. Kuntoutus on tavoitteellista ja sitä ohjaa yhdessä asukkaan ja tilaajakunnan kanssa laadittava yksilöllinen kuntoutussuunnitelma. Asiakas on palvelun keskiössä. (Attendo 2021b.)

Psyykkisen sairauden merkitys sosiaalisille suhteille

Psyykinen sairaus vaikuttaa ihmisen toimintakykyyn sekä aiheuttaa sairastuneelle kärsimystä. Sairauksien erityispiirteiden perusteella sairaudet voidaan jakaa erilaisiin mielenterveyden häiriön diagnooseihin. Mielen sairastumisella on vaikutuksia niin ihmisen toimintaan, ajatteluun kuin tunteisiin. Sillä on vaikutuksia myös ihmisen käyttäytymiseen sekä kykyihin toimia sosiaalisissa suhteissaan. Riippuen sairaudesta oireisto voi olla lievempi tai haitata merkittävästi arjesta selviytymistä ja kokemusta elämän laadukkuudesta. (Vorma, Rotko, Larivaara & Kosloff 2020, 16.)

Riitta Pellinen (2011) on tutkinut Pro gradu- tutkielmassaan ”Joskus tuntuu kuin eläisin keinuen aalloilla” – Mielensterveyskuntoutujien kokemuksia sairauden vaikutuksista arkeen – mielensterveyshäiriöihin sairastuneiden ihmisten omia kokemuksia sairauden merkityksestä heidän arkeensa ja toimijuuteensa. Pellinen (2011) toteaa tutkimuksensa tuoneen arjen kannalta merkittävimmin esille sairauden haasteet juuri vuorovaikutussuhteille. Haasteet olivat ilmenneet uusien ihmissuhteiden luomisen vaikeutena, perhe- ja sukulaissuhteiden vaikeutumisenä sekä ongelmina parisuhteissa. Aikaisemmat ystävyyssuhteet olivat monelta päättyneet sairastumisen myötä. Muun muassa keskittymiskyvyn haasteet sekä tunne-elämän epävakaisuus olivat vaikeuttaneet sosiaalisissa suhteissa toimimista. Pellisen (2011) mukaan osallistujien kertomuksista ilmeni, miten merkittävä vaikutus psyykkisellä sairastumisella on niin sairastuneelle itselleen ja hänen arjelleen, kuin hänen koko perheelleen. (Pellinen 2011.)

Psyykkisellä sairastumisella voi siis olla merkittäviä vaikutuksia ihmisen sosiaalisen verkoston kannalta. Koimme tärkeäksi kehittää erilaisia keinoja palvelukodin arkeen, joiden avulla voitaisiin pitää yllä sosiaalisia suhteita ja tukea asukkaiden mahdollisuuksia pitää yhteyttä itselleen tärkeisiin ihmissuhteisiin.

Sosiaaliset suhteet ja perhekeskeisyys mielensterveytyössä

Sosiaaliset suhteet muodostavat sosiaalisen verkoston. Parhaimmillaan sosiaaliset suhteet voivat toimia voimavarana, tarjota niin henkistä kuin konkreettista tukea kuin auttaa luomaan uusia kontakteja. Ne voivat lisätä hyvinvoinnin ja turvallisuuden tunnetta ja auttaa selviytymään vaikeista elämäntilanteista. Vuorovaikutussuhteiden kautta ihminen ylläpitää myös sosiaalista minäkuvaansa. Sosiaalisten verkostojen muodostamaa tukea kutsutaan sosiaaliseksi tueksi. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 87–89.) Cobbin (1976) mukaan sosiaalinen tuki tarkoittaa ihmisen luottamusta siitä, että hänestä välitetään, hänen tarpeistaan huolehditaan ja hän on arvostettu (Järvikoski & Härkäpää 2011, 88.) Mielensterveytyössä on kiinnitetty huomiota perhekeskeisyyteen, jossa kuntoutujan perheen huomioiminen nähdään osana hyvää hoitoa. Perhekeskeisyydessä korostuu perheen asiantuntijuuden arvostaminen. Kuntoutujalla itsellään on oikeus määritellä oma lähiverkostonsa ja keitä hän haluaa ottaa hoitoonsa mukaan. On myös huomioitava, että perheen osallistuminen ei ole aina mahdollista. Synä tähän voivat olla esimerkiksi pitkät välimatkat perheen jäsenten välillä tai ihmissuhteisiin liittyvät ongelmat. (Kanerva & Kuhanen 2017, 190–194.)

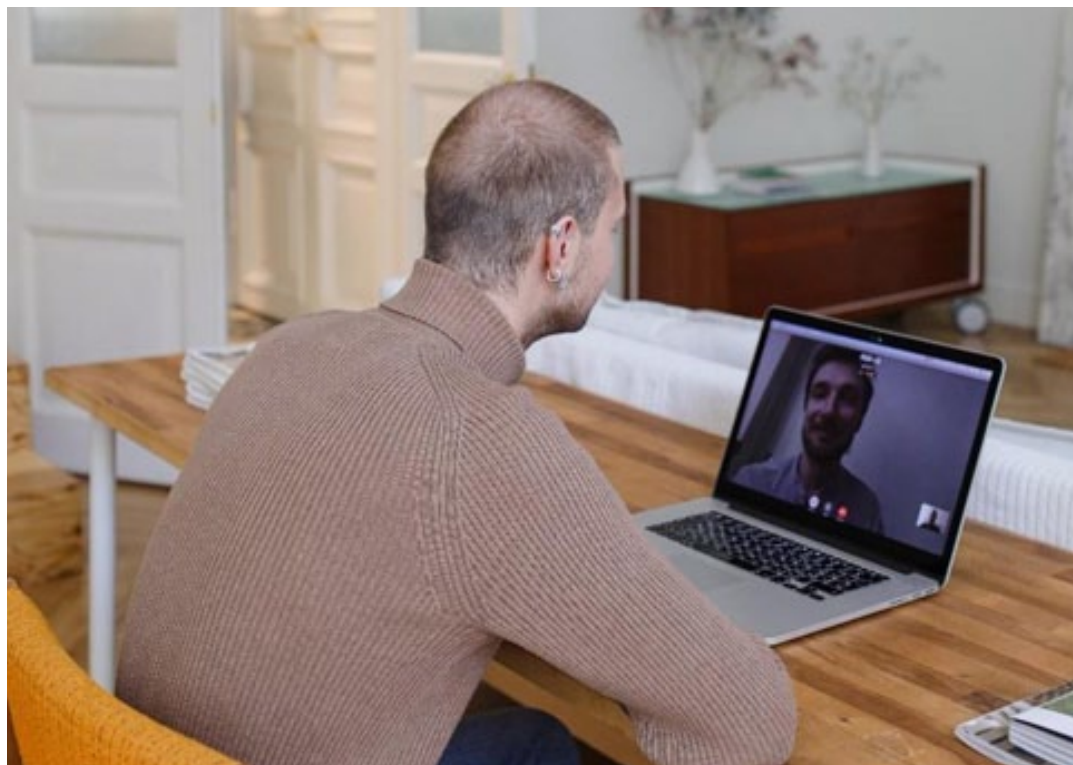
Kehittämistehtävänä yhteydenpitokanava palvelukodin asukkaille ja heidän läheisilleen

Korona-aika vaikutti merkittävästi mahdollisuuksiimme tavata toisiamme ja olla vuorovaikutuksessa toistemme kanssa. Sama vaikutus heijastui myös Attendo Kotiplus Oy:n palvelukotiin. Vierailuja jouduttiin rajoittamaan ja myös asukkaiden läheiset kokivat vierailujen suhteen epävarmuutta. Tästä syystä palvelukotiin hankittiin korona-aikana taulutietokone eli tabletti videopuheluiden toteuttamista varten. Videopuhelut eroavat äänipuheluista siten, että ne mahdollistavat äänen kuulemisen lisäksi myös vastapuolen kasvojen näkemisen. Uudeksi yhteydenpitokanavaksi videopuhelut eivät tuolloin vielä vakiintuneet ja tästä lähti ajatus kehittämistyölle. Kehittämistehtävän tavoitteeksi muodostui luoda vaihtoehtoinen yhteydenpitokanava Attendo Kotiplus Oy:n asukkaiden ja heidän läheistensä väliseen kommunikointiin tavallisen puhelimen rinnalle ja vakiinnuttaa erityisesti videopuhelut palvelukodin arkeen. Videopuheluiden vakiinnuttamisen tarkoituksena ei ollut rajata pois aiempia yhteydenpitokanavia, vaan tuoda rinnalle uusi vaihtoehto, jota asukkaat voisivat käyttää halutessaan tutun yhteydenpitotavan rinnalla.

Asiakaslähtöisyys ja osallisuus olivat tärkeitä lähtökohtia kehittämistyössä. Asiakaslähtöisyys tarkoittaa asiakkaiden toiveiden ja ajatusten selvittämistä ja heidän aitoa kuulemistaan (Vänskä, Laitinen-Väänänen, Kettunen & Mäkelä 2014, 78–79.) Osallisuudessa korostuvat lisäksi ihmisen mahdollisuudet vaikuttaa niin omaa elämää kuin yhteisiä asioita koskeviin päätöksiin. Osallisuutta voidaan edistää muun muassa kehittämällä uusia toimintatapoja yhdessä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2021.) Kehittämistehtävän kannalta oli tärkeää, että siihen pystyivät osallistumaan kaikki osapuolet, joita videopuhelut tulisivat jatkossa koskettamaan. Kehittämistehtävää varten perehdyin mielenterveys- ja kehittämistyön kirjallisuuteen, haastattelin asukkaita sekä henkilökuntaa sekä tein havainnot osallistamalla palvelukodin arkeen ja asiakastyöhön.

Videopuhelut – käsitteestä käytäntöön

Palvelukodin asukkailla oli entuudestaan kokemusta videopuheluista ja tabletin käytöstä hyvin vähän, minkä vuoksi tuntui tärkeältä tuoda videopuhelut käytäntöön. Tämä toteutettiin kokeilemalla niiden soittamista ensin yhteisön kesken. Kokeilu sai hyvän vastaanoton ja hyvin nopeasti ilmeni toiveita soittaa videopuheluja läheisille. Koen, että videopuheluiden kokeileminen oli tärkeä tapa tuoda videopuhelut käsitetasolta käytäntöön. Tällä tavoin asukkailla oli riittävästi tietoa aiheesta ja mahdollista valita, haluavatko he kokeilla puhelua tulevaisuudessa läheistensä kanssa. Soitimme muutaman videopuheluista kiinnostuneen asukkaan kanssa yhdessä heidän läheisilleen puhelimitse ja kysyimme läheisten mahdollisuuksia kokeilla videopuheluita yhteydenpidossa. Toteutuneista videopuheluista saadut kokemukset ja palaute ovat olleet hyviä ja osoittaneet, että yhteydenpitokanavana videopuhelut koetaan hyödylliseksi vaihtoehdoksi.

Ohjevihko palvelukodille

Kehittämistyön tuotoksena syntyi ohjevihko videopuhelusovelluksen ja tabletin käyttämisen tueksi palvelukodissa. Sen tavoitteena oli tukea uuden yhteydenpitokanavan mahdollisimman itsenäistä käyttämistä. Ohjevihko on pyritty tekemään mahdollisimman selkeäksi ja ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi, jotta kenen tahansa yhteisön jäsenen olisi mahdollisuus käyttää sen avulla talon tablettia ja videopuhelusovellusta riippumatta aiemmasta käyttökokemuksesta. Ohjevihko on tarkoitettu koko Attendo Kotiplus Oy:n yhteisölle eli sitä voivat halutessaan käyttää niin asukkaat, kuin ohjaajat yksin tai yhdessä.

Ohjevihkon ensimmäistä versiota testasi muutama henkilökunnan jäsen ja tämän pohjalta ohjevihkoon tehtiin vielä tarvittavia muutoksia. Ohjevihkon lopullinen sisältö on kaksiosainen. Ensimmäinen osa sisältää kuvalliset ja sanalliset ohjeet puheluiden soittamiseksi tabletilla ja sovelluksella sekä yleiset ohjeet, mitä puheluiden soittamisessa palvelukodin laitteilla tulee huomioida. Ohjevihkon toinen osa sisältää kuvalliset ja sanalliset ohjeet sovelluksen lataamiseksi Android-puhelimelle sekä ohjeita, miten muutamia sovelluksen keskeisiä ominaisuuksia voidaan käyttää. Tämän ohjeen on tarkoitus toimia tukena, mikäli asukkailla herää toive ladata sovellus myös omaan älylaitteeseensa.

Kehittämistyön aikaisia havaintoja

Palaute ja kokemukset toteutuneista videopuheluista ovat olleet hyviä. Asukkaat ovat kertoneet videopuheluiden olleen hyvä kokemus ja erilaista siksi, että niissä pystyy näkemään toisen ihmisen kasvot. Kaikille lähiomaisille uudesta yhteydenpitokanavasta ei ole vielä ehditty tiedottamaan, mutta tähänastisen kokemuksen mukaan myös omaisilta saatu palaute on ollut pääosin myönteistä. Myös työyhteisössä videopuhelut on koettu hyvänä vaihtoehtona tavallisten puheluiden rinnalle.

Havaintojeni mukaan tabletin ja videopuheluiden esillä pitäminen palvelukodin arjessa ja keskusteluissa on tärkeää yhteydenpitomuodon vakiinnuttamiseksi. Tämän toteutumiseksi on herännyt jo muutamia ideoita keskusteluissa työyhteisön jäsenten kanssa. Asukkaiden kiinnostusta videopuheluja kohtaan voitaisiin selvittää esimerkiksi viikoittaisissa yhteisöpalavereissa sekä omaohjaaja-hetkien aikana. Uusille asukkailla ja heidän läheisilleen videopuhelumahdollisuudesta ja palvelukodin tabletista voitaisiin kertoa heti muuton alkuvaiheessa.

Videopuheluiden soittaminen edellyttää puhelun molemmilta osapuolilta toimivaa laitetta ja sovellusta, riittävän nopeaa internet-yhteyttä sekä kykyä käyttää laitteita. Olen havainnut kehittämistehtävän aikana, miten tärkeää on, että käytettävät laitteet toimivat, sillä toimimaton laite ja yhteydet nostavat kynnystä käyttää niitä. Toisaalta tarvitaan myös selkeät ohjeet, miten toimia, jos haasteita ilmenee.

Yhteenveto

Kokonaisuutena kehittämistyö on ollut antoisa ja opettavainen. Uuden yhteydenpitokanavan vakiinnuttaminen vaatii aikaa ja sitoutumista, mutta koen, että pääsimme siinä kehittämistehtävän aikana hyvin alkuun. Tavoitteena oli, että jos yksikin asukas hyötyisi uudesta yhteydenpitokanavasta, kehittämistyössä olisi onnistuttu. Koen, että pääsimme tähän tavoitteeseen. Tulevaisuus näyttää, millä tavoin videopuhelut tulevat vakiintumaan palvelukodin arkeen ja millaisia vaikutuksia niillä tulee mahdollisesti olemaan.

Kehittämistyöstä saatujen kokemusten perusteella voidaan todeta, että videopuhelut ovat toimiva yhteydenpitokanava, jonka avulla asumispalveluita käyttävät asukkaat voivat pitää yhteyttä läheisiinsä. Heikko taloudellinen tilanne voi muodostua esteeksi hankkia

omaksi älypuhelin tai tabletti, joten investoimalla palvelukodin yhteisiin laitteisiin, voidaan tukea älylaitteiden saavutettavuutta ja asukkaiden mahdollisuuksia hyödyntää niiden luomia yhteydenpitomahdollisuuksia omien ihmissuhteiden ylläpitämisessä. Uusien laitteiden käyttäminen ja uuden toimintamuodon vakiinnuttaminen osaksi arjen käytäntöjä vaatii kaikilta osapuolilta alussa perehtymistä ja yksi tapa vastata tähän tarpeeseen ovat kirjalliset ohjeistukset. Kehittämistyö on opettanut, miten perehtymisen lisäksi kehittämisessä tarvitaan myös innostuksen ilmapiiriä ja rohkeutta lähteä kokeilemaan yhdessä uutta.

Lopuksi haluan kiittää yhteistyöstä ja opettavaisesta harjoittelujaksosta koko Attendo Kotiplus Oy:n yhteisöä.

Lähteet

Attendo. 2021a. Attendo Kotiplus. <https://www.attendo.fi/yksikot/attendo-kotiplus/>. 24.6.2021.

Attendo. 2021b. Mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelut. <https://www.attendo.fi/mielenterveys-ja-paihdepalvelut/palvelut-mielenterveyskuntoutujille/>. 21.7.2021.

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOYpro Oy.

Kanerva, A. & Kuhanen, C. 2017. Mielenterveyshoitotyön menetelmät. Teoksessa Hämäläinen, K., Kanerva, A., Kuhanen, C., Schubert, C. & Seuri, T. Mielenterveyshoitotyö. Helsinki: Sanoma Pro Oy. 175–223.

Pellinen, R. 2011. ”Joskus tuntuu kuin eläisin keinuen aalloilla” Mielenterveyskuntoutujien kokemuksia sairauden vaikutuksista arkeen. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityö. Pro gradu- tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-2011050510734>. 8.9.2021.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>. 20.8.2021.

Vorma, H., Rotko, T., Larivaara, M. & Kosloff, A. 2020. Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4139-7>. 23.7.2021.

Vänskä, K., Laitinen-Väänänen, S., Kettunen, T. & Mäkelä, J. 2014. Onnistuuko ohjaus? Sosiaali- ja terveysalan ohjaustyössä kehittyminen. Helsinki: Edita Publishing Oy. Ellibs Library.

Yhdessä ikäihmisten yksinäisyyttä lievittämään

Sari Punto

Tässä artikkelissa esitellään Yhdessä kotikulmilla -hankkeen käynnistämistä osana sosionomikoulutuksen syventävää harjoittelua. Artikkelissa kuvataan ikäihmisten yksinäisyyttä ja osallisuutta sekä yhteisöllisyyden merkitystä. Lisäksi esitellään hankkeen käynnistämiseen liittyviä seikkoja.

Ikäihmisten sosiaalisen kanssakäymisen lisääminen on varsinkin näin koronapandemian aikana ajankohtaista. Yksinäisyys on lisääntynyt koronarajoitusten myötä. Koronarajoituksia aletaan pian vähentää rokotuskattavuuden kasvaessa. Tämän myötä on mielekäästä järjestää ikäihmisille matalan kynnyksen toimintaa, joka on lähellä kotia ja johon on helppo osallistua. Suoritin syventävän harjoittelun Lieksan Tukipisteellä. Se on yhdistystoimija, joka järjestää kansalaislähtöistä toimintaa ja tuottaa kolmannen sektorin palveluja. Lieksan Tukipiste on mukana käynnistämässä Ikäinstituutin Yhdessä kotikulmilla -toimintaa (Lieksan Tukipiste 2021).

Ikääntymisen yksinäisyys

Yksinäisyys on ilmiönä moniulotteinen. Yksin oleminen ei välttämättä tarkoita yksinäisyyden kokemusta, ja suuressakin joukossa voi kokea yksinäisyyttä. Yksinäisyys on subjektiivinen asia, joka liittyy vajavaisiin sosiaalisiin suhteisiin ja on kokemuksena kielteinen. (Tiikkainen 2006,12.) Sosiaalisen tuen ja vuorovaikutussuhteiden on todettu olevan merkityksellisiä hyvinvoinnille ja terveydelle. Muiden ihmisten kohtaaminen tuo mahdollisuuden saada myönteisiä kokemuksia vuorovaikutuksesta ja kokea sosiaalista yhteisyyttä. (Tamminen, Pasanen, Martelin, Mankinen & Solin 2020, 1.)

Ikääntyminen voi tuoda mukanaan yksinäisyyttä. Toimintakyky heikkenee, ja muiden ihmisten kohtaamiset vähenevät. Läheisten ihmisten ja ystävien ikääntyminen aiheuttaa konkreettisia menetyksiä. Yksinäisyyden taustalla voi olla leskeytymistä ja eläköitymistä. Kuulon tai liikuntakyvyn heikkenemisen myötä arki saattaa supistua kodin sisälle. Ikääntynyt ihminen ei menetä sosiaalisia rooleja, jotka hän on elämänsä aikana omaksunut. Näitä rooleja ei kuitenkaan välttämättä tunnisteta ulkoapäin. Ikääntyneet voidaan nähdä persoonattomina avun tarvisijoina, ja tämä on kipeä kokemus. (Tiilikainen 2016, 179, 181.)

Ikäihmiset voivat kokea yksinäisyyttä suhteessa läheisiin ihmisiin, ympäröiviin yhteisöihin ja myös koko yhteiskuntaan. He voivat kokea tarpeettomuutta ja arvottomuutta. Yksinäisyyden lievittäminen voi olla vaikeaa, ellei tunnisteta sen muotoja, yksilöllisiä merkityksiä ja syitä. Yksinäisyyden syitä etsiessä täytyy tarkastella myös arjen rakenteita ja osallisuuden mahdollisuuksia. (Tiilikainen 2016, 181.) Yksinäisyyttä on pyritty lieventämään eri tavoin. Ryhmässä tapahtuvan toiminnan avulla on lisätty sosiaalista aktiivisuutta ja kontakteja. Sosiaalisilla ryhmillä on todettu olevan vaikutusta yksinäisyyden vähentymiseen. (Kangassalo & Teeri 2017, 279.)

Osallisuus ja yhteisöllisyys vahvistavat hyvää elämänlaatua

Osallisuuden voi käsittää muodostuvan useista aineellisista ja aineettomista tekijöistä. Aineellisiin tekijöihin kuuluvat esimerkiksi toimeentulo, terveys, harrastusmahdollisuudet, kulttuuri ja koulutus sekä erilaiset palvelut. Aineettomiin tekijöihin kuuluvat puolestaan muun muassa ryhmään kuuluminen, vaikuttaminen, merkityksen tunne, elämänhallinta ja kuuluminen johonkin. Osallisuuden tunteeseen sisältyvät tarpeellisuuden ja turvallisuuden tunteet sekä tiedon saanti. Osallisuuden voidaan katsoa olevan yhteyttä erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin. (Hoppania & Vilkkonen 2020, 9.)

Osallisuuden tunteen on ikäihmisillä todettu olevan yhteydessä parempaan kokemukseen elämänlaadusta, elämäntyytyväisyyteen, hyvinvointiin ja elämän kokemiseen merkitykselliseksi. Erilaisiin sosiaalisiin ja yhteisöllisiin toimintoihin osallistumisella näyttää olevan yhteys vähäisempiin masennusoireisiin. Osallisuuden kokemus arjessa rakentuu eri asioista. Huomioiduksi ja kuulluksi tuleminen, kohtaamiset ja keskustelut, sosiaaliset suhteet ja oman elämän asioihin vaikuttaminen ovat osallisuuden osatekijöitä. Järjestöt voivat mahdollistaa ikäihmisille osallisuuden kokemuksia esimerkiksi ryhmätoiminnan ja vapaaehtoistoiminnan keinoin. Järjestöt voivat tukea yksilöiden hyvinvointia tarjoamalla osallisuuden kokemuksia esimerkiksi matalan kynnyksen ja vertaistuen kohtaamispaikkojen avulla. (Pulkkinen 2019, 10–11, 28.)

Yhteisö on yksilöiden välinen sosiaalinen järjestelmä, ja yhteisöllisyys tarkoittaa pitkäkestoista kuulumista johonkin ihmissuhdeverkkoon. Yksilön identiteetti ja sosiaalisen olemassaolon perusta muodostuvat sosiaalisiin verkostoihin kuulumisesta. (Jaakkola 2015, 28.) Yhteisöllisyys on muuttunut aikojen kuluessa. Aiemmin ihmiset syntyivät ja viettivät koko elämänsä usein samalla paikkakunnalla. Nykyään tällainen kylämäinen yhteisöllisyys on katoamassa. (Eräsaari 2015, 36.) On korostettu yksilöiden erillisyyttä ja rakenteiden merkitysten rikkoutumista. Ihmisyyteen kuuluu kuitenkin sosiaalisuus. Ihmiset hakeutuvat toistensa luo, ja saavat vuorovaikutuksesta voimaa toimia. Yhteisöllisyys on muutoksista huolimatta edelleen vahva sosiaalisen elämän juonne. (Pohjola 2015, 15–16.)

Ikääntyessä suuret elämänmuutokset vaikuttavat ihmisen kykyyn ja haluun ylläpitää sosiaalisia suhteita. Ihmisen sosiaaliset verkostot harvenevat ikääntymisen myötä. (Palonen 2009, 102.) Yksilö tarvitsee yhteisön, joka ottaa hänet vastaan ja pitää kiinni. Yhteisöllisyydellä on todettu olevan myönteisiä vaikutuksia ikäihmisten sosiaaliselle ja inhimilliselle pääomalle. On tärkeää luoda ikäihmisille mahdollisuuksia osallistua yhteisön toimintaan. Tämä mahdollistaa kokemuksen siitä, että on osana yhteisöä. (Jaakkola 2015, 28, 75–76.)

Yhdistykset osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäjinä

Kolmas sektori toimii yksityisten ja julkisten toimijoiden rinnalla ja muodostuu kansalaisten muodostamista yhdistyksistä ja säätiöistä. Kolmannen sektorin toiminta on yleishyödyllistä, riippumatonta ja voittoa tavoittelematonta. (Harju 2010, 15.)

Kolmannen sektorin toimijoiden voidaan katsoa ylläpitävän ja kehittävän demokratiaa, edistävän kansalaiskasvatusta sekä valvovan kansalaisten etuja. Yhteiskunnassa kolmas sektori ylläpitää sosiaalista koheesiota ja sillä on yhteiskuntaeettistä arvoa, koska se on avoimia markkinoita ja valtioita herkempi vähemmistöjen tarpeille. (Laaksonen & Helander 2020.)

Yhdistykset voivat toiminnallaan vahvistaa yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuutta sekä edistää hyvinvointia. Niillä on pitkät perinteet palvelujen tuotannossa ja palvelujen tarvelähtöisessä kehittämisessä. Moni nykyään itsestään selvänä pidetty julkisen sektorin sosiaali- ja terveyspalvelu on aikoinaan ollut yhdistysten kehittämä. (Karttunen, Kettunen & Piirainen 2013, 21–22.)

Yhdessä kotikulmilla –hanke yksinäisyyttä vähentämässä

Ikäinstituutin Yhdessä kotikulmilla -toiminta pyrkii vähentämään yksinäisyyttä tarjoamalla eri asuinalueiden iäkkäille asukkailla mielekäästä vapaa-ajan tekemistä lähellä kotia. Yhdessä kotikulmilla -hanke sai alkunsa Helsingissä ja Kotkassa vuosina 2017–2019. Hankkeen tarjoama toiminta tapahtuu esimerkiksi taloyhtiöiden kerhotoiloissa, pihoilla tai puistoissa. Asukkaat suunnittelevat yhdessä, mitä toimintaa haluavat toteuttaa. Toiminta voi olla esimerkiksi yhdessä kahvittelua, ulkoilua, laulamista tai pelaamista. (Ikäinstituutti 2021.)

Hanke tekee yhteistyötä paikallaisten toimijoiden, kuten kaupungin, seurakunnan ja järjestöjen kanssa. Toiminta kehittyy yhteistyössä asukkaiden, vapaaehtoisten sekä eri yhteistyötahojen kanssa. Toiminnasta on saatu hyviä tuloksia. Yksinäisyyden on todettu lievittyneen, on koettu yhteisen tekemisen hetkiä sekä yhteisöllisyyttä, ja saatu ystäviä. Hanketta ollaan nyt laajentamassa neljälle uudelle paikkakunnalle, joiden joukossa Lieksa on. (Ikäinstituutti 2021.)

Harjoittelun antia

Yhdessä kotikulmilla -toiminnan käynnistäminen vaatii pohjatyötä. On löydettävä taloyhtiöt ja asuinalueet, joissa on tarvetta toiminnalle. Tämän jälkeen järjestetään taloyhtiön tiloissa yhteinen tilaisuus, jossa keskustellaan toiminnasta ja suunnitellaan sitä yhdessä asukkaiden kanssa. Toiminnan alkuvaiheessa mukana voi olla ulkopuolinen vapaaehtoinen, joka huolehtii alkutoimista ja siitä, että toiminta jatkuu asukkaiden omilla ehdoilla. Esteetön pääsy kerhohuoneisiin on tärkeää, ja tarvittaessa autetaan asukkaita tulemaan paikalle.

Syventävän harjoitteluni aikana esittelin toimintaa useissa taloyhtiöissä. Järjestin myös jatkotapaamisia, joissa oli erilaista ohjelmaa. Muistelu, bingon peluu, levyraati ja yhteislaulu ovat esimerkkejä ryhmien toiminnan sisällöistä. Kiinnostusta ja tarvetta toimintaan löytyi. Osa asukkaista kommentoi, miten hyvä on päästä kodin yksinäisyydestä toisten ihmisten pariin. Tapaamisia jatketaan, ja toimintaa tarjotaan jatkossa uusille taloyhtiöille ja asuinalueille.

Osallisuus rakentuu arjessa

Ikäihmisten yksinäisyys on aina ajankohtainen asia. Ikääntymisen myötä sosiaalinen kanssakäyminen voi supistua pieneen piiriin tai olla lähes olematonta. Julkinen sektori ei välttämättä pysty vastamaamaan asiakkaiden sosiaalisesta tilanteesta nouseviin tarpeisiin. Tässä asiassa kolmannen sektorin ja yhdistysten rooli on tärkeä.

Ikäihmisten osallisuutta voidaan lisätä ja yksinäisyyttä vähentää järjestämällä matalan kynnyksen toimintaa, johon osallistuminen on vaivatonta eikä vaadi taloudellista panostusta. Kodin lähellä tapahtuva toiminta helpottaa osallistumista, ja samalla naapurit ja yhteisö tulevat tutummiksi. Parhaimmillaan ryhmään osallistuminen on kuulluksi ja nähdyksi tulemista. Pienetkin asiat voivat lisätä tarpeellisuuden ja merkityksen tunteita. Vapaamuotoinen ryhmätoiminta mahdollistaa osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusten rakentumista arjessa. Yhdessä kotikulmilla -toiminta tarjoaa yhden vaihtoehdon näiden kokemusten saamiselle.

Lähteet

Eräsaari, L. 2015. Yhteisön paikka maailmassa. Teoksessa Väyrynen, S., Kostamo-Pääkkö, K. & Ojaniemi, P. (toim.) Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. [Tallinna]: United Press Global, 35–52.

Harju, A. 2010. Yhteisellä asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet. 2. painos. [Helsinki]: Kansanvalistusseura.

Hoppania, H-K. & Vilkkonen, A. 2020. "Jos mä sit kerran tulen - "Elämänote-ohjelman osallisuustutkimuksen tuloksia, osa 1 / 2." Helsinki: Ikäinstituutti. https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2020/10/Elamanote-1_172x245_kevyt.pdf. 10.11.2021.

Ikäinstituutti. 2021. Yhdessä kotikulmilla. <https://www.ikainstituutti.fi/kotikulmilla/>. 10.11.2021.

Jaakkola, E. 2015. Yhteisöllisyys syrjäisellä maaseudulla asuvien ikääntyneiden arjessa. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-839-8>. 10.11.2021.

Kangassalo, R. & Teeri, S. Yksinäisyys kotona asuvien iäkkäiden elämässä. Gerontologia. 31 (4), 278–290.

Karttunen, A., Kettunen, A. & Piirainen, K. 2013. Yhteistyöllä hyvinvointia. Järjestöjen välinen ja järjestö-kuntayhteistyö hyvinvoinnin lisääjänä. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. C Katsauksia ja aineistoja 31. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-212-7>. 10.11.2021.

Laaksonen, H. & Helander, V. 2020. Kolmas sektori Suomessa. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/kolmas-sektori-suomessa/>. 10.11.2021.

Lieksan Tukipiste. 2021. Ryhmätoiminta ja tapahtumat. http://www.lieksantukipiste.fi/1_4_ryhm-toiminta-ja-tapahtumat.html. 15.11.2021.

Palonen, T. 2009. Kytköksissä muihin. Sosiaaliset suhteet luovat yhteisön voimakentän. Teoksessa Heikkilä, J-P., Hyypää, H. & Puutio, R. (toim.) Yhteisön lumo. Systemisiä kytköksiä. Oulu: Metanoia instituutti, 91–105.

Pietilä, M. & Saarenheimo, M. 2018. Löydettyä. Etsivä vanhustyö ja ikäihmisten psykososiaalinen hyvinvointi. Yhteiskuntapolitiikka 83 (5–6), 573–580.

Pohjola, A. 2015. Yhteisöt ja yhteisöllisyys monimuotoisena ilmiönä. Teoksessa Väyrynen, S., Kostamo-Pääkkö, K. & Ojaniemi, P. (toim.) Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. [Tallinna]: United Press Global, 15–34.

Pulkkinen, M. 2019. Iäkkäiden osallisuus. Terveys, asuminen ja yhteisöllisyys – kirjallisuuskatsaus. Helsinki: Ikäinstituutti.

Tamminen, N., Pasanen, T., Martelin, T., Mankinen, K. & Solin, P. 2020. Sosiaaliset suhteet tärkeitä yksinasuvien positiiviselle mielenterveydelle. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimuksesta tiiviisti 27/2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140484/URN_ISBN_978-952-343-543-8.pdf?sequence=1. 10.11.2021.

Tiikkainen, P. 2006. Vanhuusiän yksinäisyys. Seuraututkimus emotionaalista ja sosiaalista yksinäisyyttä määrittävistä tekijöistä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Studies in Sport, Physical Education and Health 114.

Tiilikainen, E. 2016. Yksinäisyys ja elämäntyyli. Laadullinen seuranta tutkimus ikääntyvien yksinäisyydestä. Helsingin yliopisto. Sosiaalityö ja terveyslaitos. Väitöskirja.

Lastensuojelua kummitoiminnan avulla Keniassa

Katja Honkonen & Jonna Martikainen

Tässä artikkelissa tarkastelemme kummitoiminnan vaikutuksia lastensuojelussa Keniassa. Teimme syventävän harjoittelun kehittämistyön Keniassa Home Street Home ry nimisessä järjestössä, joka toimii pienessä kylässä, Makongenissa. Artikkelissa kerromme kokemuksiamme harjoittelusta ja kehittämistyöstämme.

Home Street Home on lokakuussa 2014 perustettu voittoa tavoittelematon järjestö. Se toimii lasten hyvinvoinnin, koulutuksen ja tyttöjen oikeuksien puolesta Keniassa. Järjestön pääta-voite on perustaa Makongenin alueelle turvakotikeskus. Home Street Home-järjestöllä on useita projekteja ja hankkeita. Varainkeruu tapahtuu enimmäkseen tapahtumien ja tempausten järjestämisten kautta sekä erilaisten tuotteiden myynnillä. He tekevät lisäksi kouluvierailuja sekä pitävät puheita ja luentoja useissa tapahtumissa. (Home Street Home ry 2021a.)

Lastensuojelu Keniassa

Kenia on ratifoinut keskeisiä kansainvälisiä asiakirjoja, joilla pyritään suojelemaan lapsia hyväksikäytöltä ja laiminlyönniltä. Keskeisiä asiakirjoja ovat vuoden 1989 lasten oikeuksia koskevan yleissopimus ja vuoden 1990 Afrikan peruskirja lapsen oikeuksista ja hyvinvoinnista. Nämä asiakirjat pyrittiin panemaan täytäntöön säätämällä lapsilaki vuonna 2001 lapsilaki. Vuonna 2010 Kenia uudisti perustuslakinsa, joka määrää suojelemaan lapsia hyväksikäytöltä ja laiminlyönniltä. Lisäksi erilaisiin kenialaisiin säädöksiin kuuluu säännöksiä, jotka tekevät samoin. Näitä ovat muun muassa naisten sukupuolielinten silpomisen kieltolaki, työllistymislaki, seksuaalirikoslaki, henkilökauppalaki, rikoslaki, avioliittolaki, perheväkival-
lasta annettu laki, todistuslaki, peruskoulutuslaki, alkoholiuomien valvontalaki ja pakolais-
laki. Näistä toimista huolimatta Kenia näyttää kuitenkin olevan kaukana tehokkaan lastensuojelujärjestelmän tarjoamisesta. Vuoden 2015 poliittisessa asiakirjassa eli kansallisessa toimintasuunnitelmassa (NPA) todetaan, että vaikka maa on ottanut käyttöön vankan oikeuskehyksen lasten suojelemiseksi, lapset ovat edelleen suurelta osin haavoittuvaisia. (Library of congress 2020.)

Lastensuojeluraportissa (Department of Children's Services 2019) kerrotaan, että noin 26% tytöistä ja 32% pojista kärsii väkivallasta. Lapsiin kohdistuva väkivalta oli 63,4% kaikista laiminlyönnistä ilmoitetuista tapauksista. Seksuaalista väkivaltaa koskevien tapausten osuus oli 3,4% viimeisten kolmen vuoden aikana raportoiduista tapauksista. Näissä tyttöjen osuus oli 90,7%. Raportin mukaan olisi vahvistettava toimenpiteitä, joilla pyritään lisäämään lasten, vanhempien, huoltajien ja yhteisöjen tietoisuutta kaikenlaista lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan. Yhteisöjen roolia näiden tapausten raportoinnissa olisi myös vahvistettava. Perheen näkökulmasta katsottuna kolme suurinta haastetta ovat laiminlyönti, huostaanotto ja heitteille jättäminen. Niihin tulisi puuttua keinoilla, jotka tukevat perheen vahvistamista ja positiivista vanhemmuutta. (Department of Children's Services 2019.)

Vanhempien ohjaaminen on tärkeä osa Home Street Home ry:n toimintaa. Vanhemmille on hyvä painottaa koulutuksen tärkeyttä sekä opastaa heitä lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvissä asioissa. Tavoitteena on myös uudistaa vanhempien ajatusmalleja lapsen kehitystä tukeviksi. Vanhemmat perinteisesti odottavat lasten auttavan kotitöissä heti, kun siihen kykenevät. Leikkimistä tai koulunkäyntiä ei nähdä kovin tärkeinä asioina. Vanhemmilla ei ole välttämättä juurikaan tietoa, kuinka lapsen kehitys etenee ja mitkä asiat siihen vaikuttavat. (Wallenius 2021.)

Havaitsimme perheitä tavatessamme, että perheiden muodot ovat moninaisia. Osa lapsista asui isovanhempien tai muiden sukulaisten luona, koska heidän omat vanhempansa ovat hylänneet heidät tai muusta syystä eivät voineet huolehtia lapsista. Väkivalta- tai silpomistapauksia ei meidän kohdallemme sattunut tai emme olleet niistä tietoisia. Tällaista asioista puhuminen on tabu, eikä niitä avata vieraille, eikä aina tutuillekaan. Vanhempien ohjausta pyrimme tekemään aina, kun se vaikutti tarpeellisesta. Ohjasimme esimerkiksi selkeästi sairaan lapsen äitiä ottamaan yhteyttä terveydenhuoltoon. Usein vanhemmat vaan jäivät katsomaan ja odottamaan, josko vaiva menee ohi tai sitten käyttämään paikallisia "poppakonsteja", kuten hammastahnaa palovammaan. Vanhemmat myös saattoivat käyttää lapsen pesuun pyykinpesuainetta. Koska Keniassa lastensuojelu on pääosin kolmannen sektorin toimijoiden varassa, on kummitoiminta tärkeässä roolissa.

Mitä on kummitoiminta?

Kummitoiminnan tarkoitus on auttaa kehitysmaiden lapsia. Auttajan ja autettavan välille luodaan tavallista kehitysyhteistyötä läheisempi kontakti. Yhteyttä pidetään esimerkiksi kuvien ja kirjeiden välityksellä. Kun kummit saavat auttamisen vaikutuksista tietoa, avun antaminen tulee uudella tavalla mielekkäämmäksi. Kummitoiminta tekeviin järjestöihin kannattaa tutustua ennen sitoutumista etukäteen esimerkiksi esitteistä tai järjestöjen omilta verkkosivuilta. Tiedon avulla voi arvioida, ovatko järjestöjen toimintatavat ja arvot sellaisia, joita haluaa tukea. Kaiken kummitoiminnan perustana on Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimus. Lähes kaikki maailman valtiot ovat allekirjoittaneet sopimuksen, mutta silti lasten oikeuksia rikotaan jatkuvasti. Maailmassa esiintyy muun muassa lapsiprostituutiota ja lapsityövoiman käyttöä, ja nämä turmelevat lapsen henkistä ja fyysistä kehitystä. Kummitoiminnan keskeinen ajatus on huomioida konkreettisella tavalla erityisesti lasten oikeuksia ja asemaa. (Kaiken maailman kummit 2005, 4-5)

Me suoritimme harjoittelumme Home Street Home -järjestön Trust -projektissa. HSH Trust on kummijärjestelmä, jossa etsitään kummeja tukemaan lapsia ja nuoria heidän henkilökohtaisten tarpeidensa mukaisesti. Lapsia tai perheitä käydään tapaamassa säännöllisesti ja sen lisäksi ollaan yhteydessä koulun opettajiin ja seurataan lapsen koulumenestystä. Näiden toimien avulla saadaan tietoa lapsen tarpeista ja päivitetään tarvelistaa. (HSH 2021b.) Kummitoiminnassa on kolme tasoa: perus-, ekstra- ja kummilahja. Perustasolla katetaan lapsen perustarpeet, esimerkiksi koulumaksut ja kouluvarusteet. Ekstra-

paketti voi olla ruokaa, lääkkeitä tai tarvikkeita kotiin. Kummilahja on jotain henkilökohtaista kummilta lapselle, kuten kirjeen tai paketin lähettäminen tai päiväretken järjestäminen lapselle. (HSH 2021d.) Kummeille lähetetään säännöllisesti kummikirje sähköpostiin. Siinä kerrotaan lapsen tilanteesta, tuen vaikuttavuudesta sekä tilanteen kehityksestä. Myös kuvia lapsesta, perheestä ja kyläyhteisöstä voidaan liittää kirjeeseen. (HSH 2021c.)

Kuva 1. Äiti kylvettämässä lastaan. Kuva: Katja Honkonen ja Jonna Martikainen.

Kehittämistyömme Keniassa

Kehittämistyömme tavoitteeksi määrittyi HSH Trustin kummitoiminnan kehittäminen ja sujuvoittaminen. Kummien tuella on tärkeä merkitys lapsien ja nuorten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Tuella mahdollistetaan esimerkiksi perustarpeiden hankinta ja tuetaan koulunkäyntiä. Aluksi teimme suunnitelman, jonka pohjalta lähdimme kehittämään toimintaa. Kokosimme yhteen ne tiedot, joita järjestöllä oli entuudestaan lapsesta. Tämän jälkeen kehitimme tiedonkeruulomakkeen, jota käytimme haastattelurunkona, kun kävimme tapaamassa lapsia ja heidän vanhempiaan/huoltajia. Lopullisena tuotoksena syntyi kansio, jossa oli etusivu lapsen perustiedoista sekä kuva. Kansio sisälsi myös haastattelurunkona toimineen kyselylomakkeen sekä lomakkeita, joista näkyi muun muassa, mitä materiaalia lapsi on saanut edellisessä Trust-päivässä. Trust-päivät ovat tapahtumia, jolloin lapset ja perheet tulevat järjestön tiloihin ja viettävät yhdessä päivää keskustelun lomassa. Tällöin jaetaan myös erilaisia tarvikkeita, kuten koulumateriaaleja jne.

Kuva 2. Työryhmä kansioita kasaamassa. Kuva: Katja Honkonen ja Jonna Martikainen

Tapasimme yhteensä 80 lasta ja heidän perhettään. Osa perheistä tuli työharjoittelu- paikkamme keskukselle, mutta suurin osa tavattiin heidän kodeissaan. Meillä oli mukana aina paikallinen vapaaehtoinen, joka toimi tulkkina. Osoitteita taloihin ei ollut, joten vapaa- ehtoisen läsnäolo oli siinäkin mielessä tärkeää, koska hän opasti meidät perille. Työmatkat sujuivat kävellen, tuk tukilla tai moottoripyörällä. Yleisin asumismuoto perheillä oli savesta valmistettu talo, jossa katto oli tehty palmun lehdistä. Ruoka valmistettiin yleensä kolmen kiven nuotiolla. Lapsilla ei useinkaan ollut esimerkiksi petiä ja osa nukkui maalattialla ma- ton päällä. Tukea pyydettiin usein ruoan, lääkkeiden, vaatteiden ja koulutarvikkeiden lisäksi asuinolosuhteiden kohentamiseen.

Kuva 3. Työryhmä lähdössä kotikäynneille tapaamaan lapsia ja perheitä.

Keniaassa perheet ovat isoja ja usein paikalla olikin paljon ihmisiä, koska perheeseen kuului myös sukulaisia, kuten tätejä ja isovanhempia. Heidän lisäksi paikalla saattoi olla naapurustoa ja ystäviä. Ääniä riitti ja puheensorina oli soljuvaa. Työskentelimme usein talon pihalla, jonkinlaisella istuimella istuen. Talot olivat sisältä pimeitä, eikä riittävästi tilaa tai esimerkiksi valoja useinkaan ollut. Tästä syystä keskustelimme ja kirjasimme asioita paperille kodin pihalla. Monesti kanat, vuohet, lehmät ja lampaat ääntelevät pihapiirissä ja seurasivat työskentelyämme pienen välimatkan päässä.

HSH Trust-hankkeen ja kummitoiminnan tuen tarpeeseen johtaneita syitä olivat muun muassa perheen äärimmäinen köyhyys, orpous tai lapsen hylkääminen. Monet vanhemmat/huoltajat olivat kokonaan työttömiä. Kohtasimme myös paljon yksinhuoltajia, jotka saattoivat hankkia tuloja esimerkiksi ostamalla kalastajilta kalaa, jonka jälkeen kalat pais-tettiin ja myytiin kylällä. Tulot olivat usein pieniä.

Kuva 4. Lapsia kodin ovella. Kuva: Katja Honkonen ja Jonna Martikainen

Kuva 5. Kalat paistumassa kolmen kiven nuotiolla. Kuva: Katja Honkonen ja Jonna Martikainen

Tarkoituksenmukaista apua kummitoiminnalla

Lakimuutoksista ja muista lastensuojelun toimenpiteistä huolimatta Keniassa on todella paljon lapsia, joilla asiat eivät ole hyvin. Puutteita on perustarpeista lähtien. Kummitoiminnalla on tärkeä merkitys näille lapsille. Tuella mahdollistetaan esimerkiksi koulunkäynti, voidaan hankkia ruokaa tai muita lapsen tarvitsemia välttämättömyyksiä. Näiden lisäksi voidaan tukea sairaustapauksissa maksamalla lääkkeitä tai lääkärikuluja. Myös vanhempien ohjaus lapsen kasvatuksessa ja hyvinvointiin liittyvissä asioissa sekä kokonaisvaltaisesti on tärkeä osa Home Street Homen toimintaa.

Meidän kehittämistyömme selkeytti arkistointia kummilasten tiedoista sekä lisäsi oleellista tietoa lapsista ja heidän tuen tarpeistaan. Oikea tieto, joka on helposti saatavilla, sujuvoittaa Trust-toimintaa huomattavasti. Kansioista voi nopeasti tarkistaa lapsen ajantasaiset tiedot, jolloin pystyy suunnittelemaan avun tarvetta ja kohdistamaan budjettia tarkoituksenmukaiseen apuun. Oikeanlainen ja oikea-aikainen apu on tärkeää, jotta rahat tulisi mahdollisimman tarkasti käytettyä kunkin lapsen sen hetkiseen tärkeimpään tarpeeseen.

Tarpeita ja avun tarvitsijoita on todella paljon. Kummitoiminnan kautta usealle lapselle on mahdollistunut koulunkäynti ja perustarpeiden tyydyttyminen. Näin tuleva sukupolvi on koulutetumpi ja heille mahdollistuu paremman elintason saavuttaminen. Tämä vähentää köyhyyttä ja auttaa koko yhteiskuntaa kehittymään eteenpäin.

Lähteet

Department of children´s services. 2019. Child Protection Report 2016-2019. <https://www.socialprotection.go.ke/wp-content/uploads/2021/03/Child-Protection-Report-2016-2019.pdf>.15.3.2021.

Home Street Home 2021a. HSH Volunteering-ohjeistus.23.3.2021.

Home Street Home 2021b. HSH Trust. <https://www.homestreethome.fi/hsh-trust/>. 23.3.2021.

Home Street Home 2021c. HSH Trust. Kirje uudelle kummille. 23.3.2021.

Home Street Home 2021d. HSH Trust. Tasot.23.3.2021

Kaiken maailman kummit. 2005. Tietoa kummijärjestöistä Suomessa. Laine, P. & Saares, P. (Toim.) Helsinki: Kepa Ry, 4-5. <https://www.fingo.fi/sites/default/tiedostot/julkaisut/kummiopas-2005.pdf>. 23.3.2021.

Library of congress.2020. Child Protection Law and Policy:Kenya. <https://www.loc.gov/law/help/child-protection-law/kenya.php>.15.3.2021.

Wallenius, V. 2021. Home Street Home:n perustaja. Haastattelu 15.1.2021.

Karelia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B:74

ISBN 978-952-275-342-7

ISSN- L 2323-6876

ISSN 2323-6876